

SLAVSKA MAJKA.

SPIEV

U ŠEST PIESAMAH

ALOJZIA FIKERT-A.

PREVEO

ANTUN ŠIMONIĆ.

Ciena fior. 1: austr. vriednote.

SLAVSKA MAJKA.

SPIEV

U ŠEST PIESAMAH

ALOJZIA FIKERT-A.

PREVEO

ANTUN ŠIMONIĆ.

U ZADRU

U KNJIGOPEČATNJI BRAĆE BATTARAH

Izdavateljah i vlastnikah.

1861.

MINISTERSTVA
V PRAZE

PREVODITELJ ČITATELJIMA.

Bivši nedavno ponudjen da prevedem talijanski spiev " **La Madre Slava** ", *koi je izišo na svietlost 1857 godine, i s pohvalom primljen bio osobito od talijanah, kako u ovoj pokrajni, tako i u istoj Italij: primio sam se dobrovoljno tog posla i da bi zadovoljio spomenutom zahtievanju, i šta više da bi prušio našoj književnosti jedan primierak o tom kako se medju nama obradjuje dadilja skoro svijuh ostalih novijih književnostih; a pri tom da bi i ja jedan cvietić iz tudjeg vrtla presadio u našu mladjahnu književnu baštu, uvieren budući da ona uzoritiom postaje, koliko se više od svojih dielaocah ukrašava kako svojim sobstvenim ponicima, tako isto i ponicima iz tudjeh perivojah.*

Nego osobita odieća ovog spieva, razvijena u svem uzoru novijeg vkusa u talifanskom piesništvu, mnogo mi na putu stajaše da ga u naše stihove prenesem, a da mu mnogu miso na sasvim drugčiji strug neuzmem, što mi upravo nije namiera bila: zato sam, u podpunom dogovoru sa naručiteljem, poduzeo ovaj

prevod u prostom slogu, i pazeći na svojstvo našeg jezika nastojao sam da mi i pak prevod što vierniji bude, i da zadržim što većma njeke osobnosti, miline i krasote talijanskog piesmotvorstva.

Sve one primietbe o našim narodnim običajima i poviestničkim dovodima, koji su našincima u obće poznati, njesam hotieo prevoditi, sudeći da bi bile suvišne, i zato nepotrebite.

Takodjer i ime Turro *promienio sam u ime* Mirko, *što sam sudio da ovo posljednje bolje u našem jeziku glasi.*

U ostalom pak neka čitateljstvo sudi u koliko sam ja moju svrhu postigao, u koliko li najbolji trud i nastojanje sa koristi uložio.

Ovdie najposlje nemogu propustiti da nenapomenem, da mi je u ovom poslu sa svojim najboljim savietima pritekao u pomoć jedan moj vrli prijatelj i odlični pisaoc u našem jeziku, sveštenik i prof. Jovan Sundečić, kojem ja ovim povodom javnu harnost izjavljujem.

U Zadru dne 12 siečnja 1861.

Antun Šimonić.

PIESMA I.

Žarka je ova piesma, što se vremenu nedopada, koju uobraženje turobna piesnika stvara, koi, preziruć praznu ovu šalu života, brdam i planinam povierava uzdisaje duše i pievanja. —

Hodi, o brate, odzgor ćeš vidieti zračniji osmieh stvorenja, i, razgrijavši ugušenu vieru, htieti ćeš gorko plakati.

Tamo je prevelik oltar, tamo su preveliki Božij znaci, koji trepću nad oholim praškom čoviečeskog ludila.

Hodi i pani na stepen, što ga je jučer grom u kamenu usiekao, i poklon prinosi....

Kud se god čoviek osurne, svud gori borba nenavidosti i ljubavi. Da još i po nebu miču se zviezde privlakom ljubavi, a odbijane bivaju onim drugim sredstvom, te ovom udesu podražava zemlja izopaćujući ga.—

Na onim vrhovima, na koje te ja povlačim, živi zaboravljen narod od davnjašnih vremenah; tamo nam budi milo s njim ljubiti i mrziti. Okriepljenim srcem sa novim čuvstvima, mi ćemo se povratiti k rodjenim kolebama, da se vedrijm čelom sukobimo sa priugotovljenim mukama svieta; da podgajamo u kriepkijm dušama visoku odluku protivu hude ljubavi. —

Bdij, o mornaru: jezivi je klanac ([1]) grob ladjama na tisuće.

More, stiešnjeno izmedju šiljaste hridine i uzprsite planine, ustaje na neukrotivu borbu sa groznom snagom vietra u dubokoj noći, i k nebu se hita sa pienušećim se prskom, rekо bi da jedva želi iz svoje uzžine biesniti u prostranim ocejanimá. Kretajuće se kolo parom tjerane ladje ukroćuje nemirne valove, i odmiče kao da hitro odljeće iznad razaprtih jazovah. — Gle onu četu vitežkih crnogorskih sinovah; na krovu ladje pruženi leže krvave snijući sne, i ona biela odieća pri slabačkoj svietlosti ukazuje se kano ti dugačak mrtvački povoj.

— Šta radiš, ženo, tamo bdijući na kljunu sa oborenim očima u more, sama samcata kao njeki prizrak, u tvojima mislima sabrana?

— Odlazi ti, inostranče, neuznemiruj nevine sne

duše moje. — Te na koljevku spavajućeg čeda baci pogled pun neizrečene ljubavi. U tom tajnom pogledu usmotrih ja prikrivenu grdnu nesreću; ah nije luda, rekoh, nego je nevoljna ona!

— Ko je tebe bezumnice, sa vrhovah strahovitih brdah amo u opasnost mora turio? Ti valjda, ili kćer ili nevierna supruga, uklanjaš se osveti iznevierena doma?

— Sramnu besiedu! zadrži je ti za dievice tvoje priviknute raznježenim zanošajima nestalne viere; njima, koje mrze na srodni običaj, lažive koprene pogrieške i jade prikrivaju; nama, planinskim kćerima, zaklanja kosu kapa ili povezača; nama su izražene na čelu krivice i nevolje; dobro me sad posmotri .... Njesam ja samorana, sa sobom imam ovu silnu četu spavajućih lavovah; na sami moj znak oni su gotovi svedj najsmieliji čin poduzeti, žedni budući boja. Ja biah supruga, al, Boga mi, nebiah nevierna; sada pak njesam drugo do majka ..... Medju tim joj zagušena cigla srdita suza probije na oko, i padne na pokrovac od koljevke.

O srečno junakah čedo rasti pod rosom majčina plača! —

— Avaj inostranče, u uspavanom spomenah žaru ti mi krv razpaljuješ, koju mi nočca sledjuje. — Najstrašniji Crnogorski handjar pri zracima sunca nesieva više; umro je već, umro onaj junak i moj gospodar

strahoviti Mirko Riečanin, koi s njim muški zamahivaše. Božije vrieme već sa planine nebuči; približuj se polumieseče tvojim zloudesnim sjajom k vrhuncima slabo odbranjenih brdah. — Na onim vrhovima, gdieno se viečita borba protiv prirodi podiže, začela se je naša ljubav, još i ona viečita, neodoljiva, neizmierna . . . . Po sred prietnjah i oružjah drznuo je onaj junak ujagmiti mene izpod mojega krova, i ovaj smieli čin njemu je jedan trenutak neizkazanog veselja pribavio. Slivenih duhovah, skupa smo vreli u previsokim i žestokim strastima mržnjah i ljubavih, i bijahu nam ukupne borbe, pogibelji, i pobiede . . . . . Najposlje ostade umrtvljen, ali junački pade. — On jošter umoran, nakon održanih okršajah, u duboku snu snažnom dušom počivaše. Njeka bojazljiva slutnja pritiskaše moje prsi, i lajavica razpuštene štenadi, i burna lupatanja vietra o gole rastiće sledjivahu mi srce. U duboko doba noći poviče njeki mukli glas: „ O Mirko, ti nam tri glave duguješ za onu što nam je tvoj otac uzeo! “

Za starinsko oružje štono nam čuvaše bračni krevet, naše mišce namah poteku, i mi izletimo. Na glavu dobro poznatih dušmanah zagrmi Mirko strašnom psovkom: — O ženo, rekne on, vesma je krvav ovaj čas, — te potrči k prozoru opojen željom za ražanjem. — Iz stotine cievih prospe se smrt stotinu putah utaman prosuta, a mi, izpustivši jarost našeg oružja protivu njihovih glavah, ubitačni im odgovor povraćasmo. Ah!

ali uzaludna bijaše tolika smielost krajnjie sposobnosti! .... On ogreznu u krvi i pade ....

Oh nesrečnice! Odustavi od obrane ... bieži ... naše nevino dietešce ... sahrani za dojduće vrieme ... goj ga kao osvetnika otčevih nevoljah ... — I izgovaraše ime tog ljubinca baš kada mu ga smrt na usnama pretrže. — Bukteći požar užasno svud okolo mene šiba. — Ja spopanem tad još spavajuće čedo iz koljevke, te mu nježna ustašca obmotam jednom otčevom maramom da mu se krik začuo nebi. — S golim handjarom, na polu gola, na krke noseći ovo dragašno nevoljče, bez ikakva straha po sred sriede plamena ugrnuh, pobiegoh i odletih. — Iz još plamtećih ruševinah podigni se, o Mirkova krvi, i tamo se tek zaustavi gdie nebo svoje gromove za zemlju priugotovljuje; za njih se prihvati, i upravi izkorenjući polet na proklete glave koje te proliše. Snježna krila jednom od najmilijih kerubinah porosi, te neka se i nebu smili kada te ugleda, i izgubljeno otčevo bitje u sinu obnovi, da bi se tako oba duha potresala skopčana u jednom istom životu .... veledušnu, mogućnu.

Ja biah spašena, i samnom spašen bijaše nesrećan porod poginuvšeg mi supruga; i koliko mi god putah pogibelj ili smrt presiekoše stazu, ja ih toliko putah nadvladah onim smielom i svetom drzostju, kojom Bog češće pomaže potlačenu čoviečnost u najljućim nevoljama života. — Dva života, i oba jednako

mila mene zahtievaju: jedan, očišćen u raženom plamenu, kao mučenik s Bogom se drži; a drugi, ho drugi! evo mojim njedrima pritiskujem.

Još da te jednoč vidim, o ljubezni, prevelika moja želja bijaše, bijaše očajana čeznja mojeg srca; poduze me strašna žudnja za smrću; te se htiednem opet povratiti, i leči pokraj praskajućih u vatri kostijuh, i umrieti na toj priugotovljenoj gorućoj postelji bračnoj...

„ Bieži o ženo, i sahrani ovo dietešce moje, i goj ga za osvetu ..... “ — Ovo bijahu posliednje Mirkove besiede: a nama prostačnim ženama, nama su najzadnje rieči umirućih tako svete, kano ti ista zakletva supruge; te se potom stištenim srcem udaljim, čvrsto basajući preko one zemlje, štono je morala progutati one zlikovce.

Avaj, surova mati zemlja! uviek sa istim osmiehom podgaja cvietove za vesele koljevke, obnavlja ih pri svatovskim radostima, postavlja ih na mračne grobove; i uviek joj je istovietan osmieh!!

Ja doprem medju moje vierne: s njimá skupa podielim kruh i jarost i tuge; i iz onih očijuh, koje neproplakaše nad rakama svojih otacah, poteče i kanu jedna suza na strašen udes poginuvšeg Mirka. — Oštro se sgledaše: i oni pogledi izjaviše već prisegu i prietnju budućih nanošajah vrieda. — Gori uveličani plamen; dietešcu se povraća već polumrtav život; zaprženo usne iskahu mi pokriepljenja; ja mu ga dadem; ono

sisa živom željom, i bolove mi uzrokuje ono neobično naprezanje .... Protrni od užasa! .... majčine prsi neimadjahu drugo do .... krvi. — Ha nesrietno čedo! pri prvom napoju života, ti se već privikavaš kobnoj rieči, krvi! .... I bude tako; nit mi ovu žedj za dugo vremena, o sine, utrnuti uzmogo. Tvoja ti je sudbina to namienila: koljevka je okrvavljena bila, i nek okrvavljen bude koliko god je dug sav tvoj život.

Na ugled se suncu pomole pobiedonosni znanci nočneg okršaja. Mili je pepeo razpudjen .... Treptiti će bludeći atomi bielim Vilama sprovodjeni da uznemiruju pijana počivanja podlih ubojcah .... u družtvu sa olujama satarisati će zemlje i polja, te će glad, strahovita avetinja, na pragu bezbožničkih staništah neprestano bditi. —

Ovo bijahu predskazi starog guslara, koi nad grobovima umrlih junakah muklim glasom popieva. —

Sa ostriženim vlasima, omotana u mrkim udovičkim haljinama, ja sam padnuvšem tajno pogreb dala, i dugo je trajala bugarka samrtnog žalovanja. Potom sa odvažnom rukom ja sama sebi svaku milinu porušim na mojim obrazima, nagrdivši tako dielo prirode. — Bieguća liepota krvlju poteče, i dugačke parotine plač, najčistija kupielj, sapra. — Očituj se, Mirkova zaručnico, — kao iz dubine njeke, taj me glas pozove — očituj se, još dva života imaju utrgnuta biti. —

Ho neumitni pogani gnjevovi, vi li drznuste gro-

ziti ovoj miloj, neizrečenoj, jedinoj li radosti mojih osamljenih danah; i posvuda tužno skrovište uznemirivaste pretucajućoj se ženi, prisiljenoj da se sa zvierovima bori okolo uzahna prostora u dnu dnah strašnih spila! — Ali počem otačbina ostade niema prema takovoj žalostivoj pomaganji, ja sada ovaka kakvu me gledaš odlazim u daleka miesta, da izmolim milosrdja kod inostranacah. —

K Srbskim dolinama, gdieno se nova piesma podiže što Slavju poziva uz glasove gusalah, k onoj zemlji, iz koje poljubac sunca čini nicati toliku razkošnost uhvanja, upravlja sad stope. — Na Bogorodičinu oltaru pred svetilištem ona polaže prisegu, koju joj iztrguje žestoka mržnja u času najjače žalosti. — Gdieno priroda najnepristupniji strahoviti zbieg sakriva, gdieno zvierad jarosti užasne ljubavi razuzdava, pod samim Božijm okom ona će k osveti odgojti čuvstva onog dieteta. Viekomice na usnama otčeva nesreća, sa posmiehom zore i sa uzdahom umieruće svietlosti podjarujući mladjahno srdašce, razbuditi će u njemu žestoko osiećanje osvete, te će strašni junak postati . . . . . Da, čas će prispieti!

Oni vierni suputnici, povierivši plač Slavske majke zemlji što ju ugostila bijaše, opet na parnoj ladji prevališe valove preko kojih več jednoč prešli bijahu, vraćajući se k rodnom ognjištu. — Pozvani da kažu ko bijaše ta štono je toliko razjarena, — Crnogora, rekoše, nije vidiela veledušnije žene od Stevanije, niti ponositije, sa neoskvrnjene viere; ona je sjajna dika naših domovah!

Ko što si do sad čuti mogo, oplakuj sada sudbinu Mirka, slavna unuka Vladikah, čistu krv izumrših Balšićah, groma u ratovima, viečitu suzu svoje otačbine Zete. — Od takova koliena potekavši ono dietešce, namienjeno je da obnovi roditeljeve podvige, i nevolje da osveti. — Srbija, mati junakah, neka mu bude obilata dadilja visokih osiećanjah. —

Nas ide da mu sa najvećim nastojanjem junačko oružje priredimo; a njega pak ide da s njime jednoč smrt zadava. —

Neka Bog učuva onaj nježni život, i nek se poraženoj vrlini uhvanje utaman neosmieva. — Sa okrenutim pogledima na udaljenu Srbiju, kao da pozdrav upravljahu milim stranstvujućima, u čvrstu vieru svoja čuvstva sklopiše. —

Primietba k prvoj piesmi.

(¹) Pod imenom *jezivog klanca* razumieva se moreuz prozvani *Morlacca*, koi se proteže izmedju hrvatskog primorja i najkrajnijih dalmatinskih otokah.

PIESMA II.

2

Evo brdovite Zete.

Onda kad se je Srbska carska kruna u komade razprsla, i kad je turska sablja padnuvšim narodima okrutan zakon nametnula, sama je Zeta nezavladana čelik čeliku protiv stavila, i prsa i nezaboravljene mržnje svojih vrsnih sinovah. — Često se je na klancima neukrotive zemlje pokazala užasna Stambulska zastava kao viestnica poraza, i strahovito poražena bivaše. — Junačke čete uviek se pobiedonosno boriše; osaručenog napadača razgoniše i vriedjaše, te zavičaju svom sačuvaše neoskvrnjene zakone i oltare. — Protiv obćem neprijatelju jednoč ih Mlietci u pomoć prizvaše, te s duždevom snagom siedinjeni stajahu dok nestiže grom od zlokobnog Marenga, i nestrovali zlatnu Bučintorovu katarku. I Skit iz ledenih pustinjah na boj ih poticaše, te bijahu nepredobiveni. — S visokih

glavicah slobodni barjaci još pozdravljaju stare pobiede i nove dogadjaje, i u tiesnim dolinama prost i ratoboran narod živi. —

Noć je duboka: po crnim vrhovima huči stravična oluja; pusti snjeg kija, te ih od neba zaklanja — kano ti neizmierna platenica na oborenom gorostasu. — Ho dobro došao od dvadesetogodišnjeg biegunstva junačni mladiću, neočekivani Mirkov osvetniče, dobro došao na smrtno pirovanje!

Smiela i krasna, tebi ga o Goro Crno povraća Srbska ravnica, ali u srcu junaka grozna želja razpaljuje se i bukti, koja se slabo slaže sa matrnjom radostju kojom otačbina svoje povratnike časti. — Po vrletnom putu koja ti grdna Nemesis stope upravlja? Dá starice majke razabiram sad ponosito lice! Obraz joj se crnka izpod siedih vlasih, kojima se titraju vietrovi; ona je sviriepo sa bezkonačnom mržnjom liepa. —

Evo porušenih staništah gdie od toliko vremena grdno zločinstvo zakopano leži. —

Zagrozite jarosti Božije, da se začuo nebi nevoljni jauk razbudjen najvećim glasom uspomene. Zagrozite ponovljenom snagom, da nedopre k meni užasni urlik smrtonosne napladbe, polag koje će sebi klete glavice urešiti crvenim potocima gordu snježnu odieću, i

iz tavnih dolinah gorostasni će se plamovi podizati, kano ti od užeženih ognjedišućih gorah . . . . i Bog će ih sagledati ! ! —

Da, moje mi svete viere, na strmenitom kuku tamo gdie su se podizali bieli Mirkovi dvorovi, vidio se je jedan dugačak zracima obasut prizrak: on privodi na misao njegovu ponositu priliku, i oružje, i strieljajući pogled njegov. I ko ga dovodi na njegovu ognjenu ložnicu? I ko poziva tog ohladjenog gosta da uspomene razbudjuje? Vaj! ako li preko toga kuka predješ, krstom se svetim prekrsti, i ta će siena izčeznuti. — Ali se prizrak neuklanja. —

Iz pregaženih šumah sada se lovac povraća; podpaži ga, i najbržom smielošću nanišani svoju dugačku šarku, i opali . . . . ali prema sebi začu triesak drugoga hitca, i oštru zviždu letećeg zrna baš pored svojih vlasih, i vidje svoje vierno štene gdie mu se okrvavljeno na zemlju prevali, koje po sried ljutih mučećih ga bolovah sa nježnim čuvstvom ljubavi upravljaše na nj svoje oči. Tako nama zbori priroda o viernosti da i u samom srcu skotovah, i čovieku ljubav bratimsku odkriva još i u istoj zvieradi. — Ali se prizrak neuklanja. —

Čobanica, koja u kasno doba povraćaše sa zelenih pasištah svoje blejeće stado u priugotovljene torove, i idjaše zamišljena možda zbog ljubavi, ili zbog miloće, ili još i tuge, s daleka ga podpazi, te za-

strašena na vrat na nos okupi biežati niz brdo one usprsite glavice, i odozdo iz duboke doline upravi straširi pogled na svoje ostavljeno tugujuće stado, na opori brieg, i na strahoviti prizrak. —

Onaj nepovoljni glas trže siede Mirkove ubojce iz dugačkog nehajstva, i stadoše striepiti jeda li nije prispieo tužni čas da oni u svojim dubokim nemoćnim godinama neizplate tolike krivice u drzostnoj dobi počinjene. Doći će nesreća, — polagahno šaptahu sa strahom sabrani u zločinstvenoj tajni; i prepoviedahu da su čitave noći u nemirnom bdienju sa dosadom provodili; i onda kad im san htijaše zaklopiti izmorene trepavice, bivaše odbijen dugačkim urlikom vietra, koi, muklim mahovima prodirući, činjaše da se zaljulja o zidovima obiešeno i Mirku oteto oružje, tako da bi sitna čeda udarila u plakanje, i majke, jeda bi kako utolile nedokućive moći, padahu s molbom pred podnožje časnoga krsta. — Doći će nesreća, — ponavljaše najstariji izmedju onih staracah; crna ptica smrt naviestujuća sa obližnih jablanovah razpruža svoje tugovito kukanje po sred tišine i mraka; stara vračarica velike je nedaće dobro predricala pitajućim je ženama, i još mi je u pameti zagluþljeno kako pri gozbi kojom smo skupa svetkovali dan Vladike Petra [1]), sto-

godišnji badnjak nehtiede izpuštiti podjarenog plamena, i kako su se pri živahnim veselim zdravicama zlou-desno čaše porazbijale.

— Podlaci! Sada treptite počem vas je let go-dinah pogurio, i drtajućim vaša uda učinio; sada po-čem ni cigli od vaših sinovah nije preživio iza bijenog boja na turskim tvrdinjama. Kasno je, kasno. —

Viečito počiva razpaljen sveti gnjev Božij nad bra-toubojcom, pa i da bi se još samo milosrdje kakvog Arkandjela postavilo izmedju odbačenog grumena i ra-zjarenog božestva, neumolimi bi grom iznad nebesnog tog milosrdnika prešao, i Kajnu bi desnicu sažegao.

Vaj! drći uviek, ubojco drći, i kad iz zemlje, obilato bratskom krvi tobom nakvašene, nebi nicalo grozno stablo za stratilište; ili kad te, tajnošću pri-krivena, nebi sramotna težina gvoždja pritiskala, i tada drći. Tvoji će dani bez sunca i bez radosti proticati uznemireni posred dubokih grizodušnih bolovah, pos-red stida, i posred plača. Svagda i posvuda bivati ćeš proklet, da još i u samom tvojem domu, gdieno će sviedomi sinovi vriedjati istu otćevu desnicu; da i u

samom naručju ljubezne supruge, koja odvraćajući od tvojih usnah čistu liepotu, pri dratu razpaljenih živacah, nenadno će vidieti gdie joj se radost razasipa; da i pri samom svetilištu Gospodnjem, tresuće se sveto kamenje čuti ćeš izpod tvojih noguh gdie se prosieda, te će te veleželjno zemlja progutati. —

Činjaše se da još jedan bliesak nekadašnjih oduševljenjah oblistavaše onę iznemogle, te znake klete gatalice smielost od jednog jedinog trenutka uzme u podrugivanju. O onim se crnim gatkama smrti stideći podrugivahu, ali to bijaše varka nesviesnog ludila; jerbo pri udesnoj uspomeni prošlosti pade im na um jedna uskočivša žena iz Mirkova spržene doma, i jedno čedo oteto krvožednim handžàrima; i u onom dugačkom kolebanju dvoumja, ugleda predčuvstvujuća duša u strahovitom prizraku sliku povraćajućeg se dieteta, toga neumitnog osvetitelja, koi iziskiva sebi jedno krušno i jedno krvno nasljedstvo. —

O mladjahni junače, to je pravi zanošaj, neizkazani zanošaj ljubavi, koi ti snažnu dušu razveseljava pri sladkom ugledu zavičajnih vrhovah. Sveti je to dah, koi ciglim časkom očituje čovieku andjelsko žiće; tajnstveni dah, koi pokreće k silnom kucanju srce gnjevnog biegunca, koi iznovice pozdravlja sa neizmiernim

poljubcem blažene duše nebo svoje mile domovine.— O mati! .... on reče; ali drćuće usne dalje mu nedopuštiše govoriti, te udivljena žena tolikim uzhitjenjem, zaboravivši tugu svoju, upre dresele oči na sina, koi, blistajući pri plemenitom osmiehu svictlosti odbijajuće se od oružja sjajnog, zavičajnim vietrovima razviejanih vlasih, u junačkom položaju osobe prestavljaše se Duhom mlade Slavie, koi sa još neosvećenog Kosova budjaše padše čete k iznovičnim okršajima. —

K onim pustošnim miestima, pri pogledu kojih novim jadom tužnu dušu napuniše, oboje skupa upraviše veliki razžalošćeni pozdrav, kano ti najsvetije milim uspomenama; te stazom sfermenite nepristupne glavice upraviše s pogibelji svoje korake.

Sunce je na visoku blistalo; razasijani zraci čiste svietlosti, titrajuće se po staklovidnom mrazu, činjahu se toliki nježni plamčići, kojima zemlja sa tajnstvenim obredom uspominjaše plačevni pogreb cvietovah; dočim se priroda, kano ti ponosita vierenica koja prikriva od razpaljenih žudnjah ljubavi svojgole

neokaljane dražesti, sniežnim zavojom obmotana otimaše pogledu zaljubljenog sunca. — Nu pogledaj, Vide, u dnu one dugačke izprevijane doline, koju magla našem vidu zaklanja, reče mati, crni se krov pod kojim sam te malašna uzgoila, odkuda smo otišli, i kom te uzrasla povraćam. Tamo srca plamte, ko a viernost k Mirkovu porodu razžaruje, i koja, će njekadašnje prisege novim dokazima potvrditi. Sine, izmedju onih staništah i za tvoje žertve prokletih logah buči duboki potok, i jedno se brdo podiže. —

Mrkim plamenom, odkrivajućim skrovitu namiso, zacrvene se Vidovi obrazi, a starica zaplamti u posmiehu. — Klizahu se po smrzlom podu. Mladić napried smielovito idjaše, i on prvi kušajući dali mu je bezopasna stopa na pervazima prodorah, snositijom činjaše verletnu stazu majčinim nogama. — Iznenadan vapaj začuje; osvrne se nazad, i vidi mater na tlehu prevaljenu; pristupi joj, i stane treptiti .... Više je nego li i led i post, nad njenim nemoćnim tielom preuzmogla dugačka tuga, koja u duši pritisnuta bez suze i glasa stenjaše. S njekolike kaplje rastopljena sniega iznesviešćenoj poškropi čelo. Ona se povrati u život sa smrtnim bliedilom.

— O moja mila mati, živi za ljubav tvog Vida, rekne joj, i poljubi je sa zanosom ljubeznivosti, i tako je čvrsto prigrli kao da htiede u nju preliti svu živahnost svoje mlade snage. —

Visoko su to žertve, koje razveseljavaju posljedne časove žića ovim milim i odvažnim mučenicama ljubavi. —

Kano na krilima leteći uzdignu se suglasna piesma u sladjahnim izrazima, i nježno završivanje izvijano sa ljubavnim gukanjem ljubko izčezavaše u zraku. Činjaše se glas njeke desele Vile, koja, videći u srcu takova sina uzvišenu miloću osiećanja, da ju stavljaše u onakovo prijatno blagoglasje. Potom umukne piesma. Žarko mladić baci pogled na daleěinu bielušeći se planinah, odkuda se činjaše da se prostire ona blagozvučnost, i prema obzorju plavetnog neba razabere gdie mu se preko onih kao u zraku visećih hridinah približavaše njeka prekrasna slika ženska.

Protrne mladi junak gledajuć narazborite skokove brzim koracima izvodjene preko onih vrhovah, po kojima je dopušteno samo munji i orlovim krilima preliećati, te želeći od pogibelji izbaviti onu nerazsudnicu, odvažno se tamo uputi; ali one slike nestane, i on u užasu, u strahu, i u nemiru kao niem ostane. — Opet se piesma ponovi: iz jednog se dubokog grla njekog sakrivenog prodora, ukaže jedna vesela dievojka udivljenim pogledima dvojice putnikah, koji na nježni njezin osmieh odgovoriše joj sa uljudnim pozdravom. —

— O jutarna krasna pievačice, koja sa poletom suglasne piesme umieravaš takodjer polet lahkih noguh preko ledenih vrhovah ovih pogibeljnih brdinah: ali zaista si ti posve neoprezna u tvojem hodu, tako da sam te ja čas prije za izgubljenu držao, i žao mi bijaše.

— Ove su staze meni, o inostranče, dobro poznate, jerbo sam ih još kano dievojčica više putah prebrdjala, i jer mi jē milo iznad jamah zaljuljivati se, i zailaziti u njedra poznatih pećinah; a to je ples i veselje slaboukročenom divljačnom uobraženju. Ja sam vas iz daleka zapazila, te mi bijaše milo vama na susriet krenuti; ali tebi, starice, izpisana je tuga na bliedim obrazima, i težko je tvoje disanje; možda bi se željela, trudna, su čim okriepiti, — te joj pokaže jedan čist kutao, — evo ti ovdie mlieka, koim se možeš podobro oporaviti, — pa joj ga pruži. —

Živoželjno primakne k njemu mati zapržena usta sa njekom drčavicom. A sin medjutim sa pljenenom dušom ljubahno se nasladjavaše sa crnjomanastim licem, sa pletenicama sjajuće se kose, i sa uzoritim stasom; veliki ga drat želje obuze. U to se susrietnu pogledi; pri tajnom ustrieljenju jednoglasni živac nikad još nepokrenuti zatrepti u zapaljenim srcama; te mladjahna krvca povrvi da plamenom obraze obojadiše, i zanese duhove.

Pošto mati ostavi kutao, reče: — Ovaj poljubac nek ti bude plaća, dievojčice draga, za toliku tvoju

ljubav. — A Vid primićući se k onoj čarobnoj ženskinji: — Uzmi, reče, jedan nježni cviet srbski; porad srdačnih plamovah on je veho; liepota mi ga je dała, ja joj ga povraćam. — I videći je trepteću i zamišljenu, pridiene joj ga na prsa, koja se silnim dahom uznihaju, kano ti bistra vodica kada ju kaplja zatrese.

— S bogom, dievojko, srećan ti put.

— Putnici, s bogom. Ako vi namieravate k obližnjem Bokežkom primorju, ponesite dreseli pozdrav udaljene kćeri.

— Ti li si od onog kraja? I ko li te u ove planine dovuko?

— To je krvava poviest, nevoljno surovstvo hudesah. Putnici, s bogom. — Te na jedan mah izčeznu, uznemirena njekom jadnom uspomenom. — Kao iz tajnosti ona se bijaše pojavila, i u tajnost opet utone: krasna, milostiva, nepoznata.

Jakim uzdahom uzdahnu ono dvoje, kao da se trgoše od sladka ugodnog sanka, pa kao niemi uputiše se niz brdovitu stranu učvrstivši korake. — Ovo veselo i vedro prividjenje bijaše osmieh, bijaše svietlost, bijaše besieda neizrečene utjehe onim srcima, koja bijahu predala zaboravnosti svaku nježnu stvarcu, onim li pametima skupljenim u opomenama žestokih sržbah, i sapetim u užasnim požudama krvi. Vaj, blieda mati, bijaše vrlo kratko poziranje dresele zienice; i avaj,

zaljubljeni mladiću, vrlo brzo proteće pijano buncanje čuvstvah! —

Mržnja je nedomolima okrutnica, koja svojim ledenim doticajima uvija u mraz najvatreniji živac. Uzkićenja ljubavi, osmieh života, čedno milosrdje blagih osiećanjah, sve je sve zakopano, i nad hladnim stećom nepomično sieđi ona sedmoglava zmija. Tavni žižak u pustošnom hramu gori neugasivim, skupljenim i skrovitim plamenom, i najposlje u naznačeni dan zabukti da napadne svoju žertvu da još i na samom pragu smrti, i ovdie još nenasiećena nezaustavlja se; cvieća, koja ljubav mrtvima goji nad rakom, htiela bi da sasahnu, i skromne krstove, samotne čuvare praha, hlepi da dohvati i da ih sprži, i tako da grobove oskvrni. Takova je mržnja; i težko ti ga se ako joj protivan udes crne radosti oduzima, i mutne napore razpudjuje; iznevierenu svoju snagu ona obara na srce, koje ju uzdrži, te ga preduboko satieruje, i sa ljutim mukama smrzla i potlačena na sudište Božje dovodi. —

Takovu je mržnju žestoko u njedru sakrivala razgnjevljena Mirkova supruga, te niti pretrpljena nevolja, niti dugačko stranovanje, niti već na kraću doba uzmogoše što nad onom snažnom dušom; u njoj je

život proživila, niti je ona drugom oltaru svojih molitavah tamnjana palila. Htiede ju svu čitavu istočiti u čistu sinovljevu dušu, te mu je uli sa prvašnjim majčinim mliekom, sa prvašnjim zagrljajom; nju mu pojamom najvišim i iznad Boga pokaza; tek pošto je u njemu spoznala uznositu ćud i hrabar duh da odgovarahu njezinim nadama, živahno ga obljubi; ali kao što bijaše obrnuta njezina misao k onom gorostasnom prizraku mržnje, bijaše i njezina ljubav mutna i čudnovata. Oh! da li joj jedna cigla misao sievnula bijaše, da joj taj sin nebi želju izpunio, da bi ona desnica otčevu grobu zanjekala obećanu zavieru, bi li glas majčine utrobe dovoljan bio da odbije uzbudjene sržbe sa onog nježnog tiemena? No ona sigurna bijaše, jerbo neprestanom utrudjivanju mlade duše u spomenama prošlosti, podpuno dielovanje odgovaraše. —

Zeleni osmieh srbskih dolinah, onim ljubkim i razlivenim vedrim zrakom njegovan, pred tvojom smielom mladosti uzdahnu, o Vide, uzdahom blažijih udesah. To bijaše glas, onaj skroviti glas, koi privodi stvorenje u suglasje sa slavovanjem zemaljskog osmieha, i sa plavetnim obzorjama nebesah, te blazni čovieka, novog gosta, da život obožava. Ti si onaj glas začuo; iz tople duše žarka se piesma razjekne, i u

onom prvom uzhitu sami ti aadjel, dugom od cviećah i svietlosti, upečati u čisti pojam prve znake smrtne krasote.

Ljubi, o mladiću, što se god nalazi izmedju zemlje i sunca, što god blista izmedju zviezdah i Boga. Ali ženu? Ah ženu! . . pri ovom te imenu težak i sladak nemir, o mladiću, spopada, te usnama odabrane dievice živahno želiš povieriti preveliki dah srca. — O stogodišnji jasen obiesivši oružje, ti kao opojen letiš, u onom sladkom lutanju mislih, od zapuštene lužine k prostranim nebesima. Vaj! ljubezna Srbijo, od debelog lada starinske gore, gdie s vietrovima visoke breze úče svećanu žalosti popievku nad tvojim oborenim slavama, od onih hladovah neka ti se radostnjim učine orošene glavičice vesele tvoje doline, i njezno drugovanje izmedju stoprošnjih osiećanjah i onih razasutih cvietovah. —

Pruži željnu ruku na busove, i beri . . . . . Biti će vienci za buduća milovanja; . . . . . biti će jastuci za sladke sne . . . . . — Vide!! — iznenada da uništi radost prispieva mati, koja ti položeno oružje srdito pokazuje, i cvietove tlači. Oh nemile čuvarice! Vaj ti si biedan, zaista biedan, dok nemožeš zadovoljiti svetim pobudima naravi ni u prvi dan uhvanja. Bieži, oh bieži od militne prostranih poljah, i u dubokim špiljama spušti goruću glavu na majčine ti prsi. Sva će se ružična žarkost veselih uobraženjah

ugasiti čim se dotakneš onog srca, koje je za svaku radost izumrlo; i dignuti ćeš se onakov kakav si bio, sabran u tvojim dugačkim mislima, i stalan u tvojim gnjeovima.

Prelaze preko posliednjeg vrha, gdie se sladja staza pruža; — već su k viugastom podnožju prispieli.

Veselje o povratku lagašno probija u srce starici. — Ja te osiećam rodni zrače, osiećam te da mi život razpaljuješ: da, samo još mi ga za kratko vrieme podrži, ali strahovit i žestok radi užasne smielosti. Ako se žalostnom čelu, koje su godine i tuge namrzgale, nedostojš ti tvoj poljubac udieliti, ja ti evo u ovom mojem junaku cvatući život dovodim; tebe je on najprvo srkao u zlosrećnoj koljevci, tobom najposlje neka i do samoga groba diše: ni snažnjiom, niti ponositijom krvi još nijesi ti urodio. — Te ražarena takovim maternjim hvalisanjem, sa najjačom žarkosti poduže dalje mučno putovanje. I teku, teku napried oduševljeni, zadihani, živoželjni; i pored oštre studeni ledi se pot na njihovim licama, i gusne na njihovim golim grudima.

Pred žarkim sunčanim zracima magle se razstupiše. — Prstom upirući na pomolivše se ravnice,

pokazivaše ona, posred nakijanoga snjega, tavni izgled željenih staništah, te čvršće koracati nastavi po poznatom zemljištu. Čuje žubor zavičajnog potoka; upaža krstove nad grobovima svojih predakah; vidi poznata miesta . . . . ali se neustavlja. Evo visokog plota što paše ono junačko dvorište; evo i staze koja tamo vodi. Iz zaklonjenih kućaricah nenadno izkaču oprezni psi sa jarosnim lajanjem; te željni svojeg grabeža, i nepodnoseći tudjinskih stopah potresaju gvozdene verige što ih privezane drže. Ali se ono dvoje i neosvrće na taj slabi napor. Sa upiljenim očima na zatvorena vrata, usmotre kroz njih gorući oganj; čuju njeke mukle glasove, i pievanje ženah. — Najposlje stupe pred gostoprimno predvraće, te veselim usklikom zanešena žena zavapi; i, svietlu pušku sa sinovljevih ramenah uzevši, poput groma nju u zrak opali, te i ona kao drugi grom nozadržno u kuću uleti.

Primietba k drugoj piesmi.

---

(1) Vladika Petar I umrao je 1830 godine. On je bio muž urešen mnogim izvrstnim vrlinama, i njegov ga je narod poslje smrti sebi za sveca u počitovanje uzeo.

PIESMA III.

U onom turobnom samotnom času, kadno razprostrti uzdah što zamišljena Adrija podava izumirućim sunčanim zracima, koji nju ukrašavahu, tebi poznata Bokežka obalo ([1]) upućuje se samorano uobraženje. Primite ga vi u mirisna svoja njedra živahno obojadisane pomoranče, te neka ono prvo piesmom usklikne, kojom u sladkoj talijanskoj besiedi pozdravlja i cieliva veselo vaše primorje.

K njemu utiču bieżeći valovi, izmlaćeni dugačkim biesnjenjem olujah u strahovitim dubokim morama, te, napravivši se ogledalom tmastim rátovima Punte od Oštra i zelenoj Novskoj vlaci, malo po malo tamo i amo vijugajući zavlaće se u ona njedra, pa najposlje slobodni tečaj zaustavivši tiho opočivaju u dvama bistrim virovima, njeżno milujući zaljubljene krajeve. Priroda se je krotko sklonila da zadrži te nevierne valove sa

veselim mienjanjem različitih ugledah, te je jednog izmedju zaljubljenih krajevah oraskošila oštrljatim hridinama; vele sjajno pak drugog je ogradila dičnom ogradom maslinah i cviećah; a občarana žala napokon su se podložila hladnim poljubcima valovah, i novim ljubavima bijaše uzdisaj povietarce, bijaše duša sunašce. — Povorom podižućih se glavičicah podigoše se tada vesela sela nastanjena vrlim moreplovcima, koje velika ljubav za znojem stečenim imanjem tura preko morah živahnoj trgovini dalekih Amerikah. — Daj da te vidim Bokeljko čestita suprugo, uznemirenu u samotnom domu gdie se skaćeš sa meke uzglavnice pri oštrom ukanju noćnog Božijeg vremena štrepeću za svojim milim udaljenima, gdie onako razpasana k prozorima letiš živoželjno upirući sa pogledima na grmeći oblak štono plovi po prostranim nebesima, te prizivaš zviezdu moreplovacah ([2]) u pomoć poznatoj katarci. —

Onim dugačkim gledanjem u najdublje pomrčine, nabavljaju zar one grčke liepote oštro zienicah crnilo!! — Ustani, o moliteljko; tebi se je osmienula zora obećanog povratka; vihorove i talase ukrotio je i razkrkao kljun smielovite ladje, koja već striže površije zavičajnog pristaništa, baca sidro, i zaustavlja se.

Opetuju se zagrljaji skrovito zaklonjeni medju Persijanskim izvezenim sagovima i mekušnim vidrovinama, te spomen samotnih noćih podjarjuje poljubac iznovice sadruženim ljubovnicima. — Tolik osmieh morskih ža-

lah, i toliki tamnjan čednih-ljubavnostih, obgrljava izmedju svojih golih hridinah ova moja Dalmacija; zemlja siromašnih junakah, koju je Bog iza talijanskih razkošnostih i grčkog osmieha, skoro kao da opočine od njeke duboke misli, drugom nad istim morem, pod suncem i pod jednakim zrakom stvorio.

Nad Bokežkom dolinom, kao strahovita straža, namračuje svoje namrgodjeno čelo Crnagora, koja jednoč izpuštaše zlata i krvi-žedne tigrove k naumljenim razbojištama, koji plačevne bojazni i grdne nevolje nanošahu zabilieženim dvorovima, u kojima se čas prije uživahu slobodna i bezopasna ljubljenja i radosti bogastva. — Bijaše ista ovaka noć, već je dosad od onog slučaja dvadeseti snieg planine prikrio. Kucaše nevoljan čas na spavanju nalazećoj se Dobroti, — sievaše Crnogorsko željezo iznad biednih glavah. — Bijaše pokaj, bijaše smrt.

U usamljenom bogatom domu dvoje mladjahnih zaručnikah, grdnom ranom biedno umoreni, ležahu na tlevu; u naokolo pak po isprevaljivanom pokučstvu haraše ubojica sa svojim lupežkim rukama. U prikrivenoj koljevci cikne nevini jedan ljubavi plod, vikom razbudjen; začuje ga zvierski četovodja, pristupi k njemu, zamahnuvši prietećim čeljkom; zguli pokrovac sa nježnih udovah, te usmotri . . . . usmotri oh! jednog Božijeg kerubina, koi mu ljubovno ručice pružaše da ga miluje. Željezo iz rukuh ubojici izpane; medju tim se

začuje glas pomaganje. Popadnuvši dietešce iz razbacanih povojah, dade se u bieg; onaj prokletan slabo se jednom nogom oboči po klizavom tlevu, te se jagmitelj s ujagmljenim stropoštaše. U još vruću majčinu krv porinu ružične usne dieteta, — držeći ju da bijaše topli mlaz mlieka, te u neznanju htiede . . . . Pomaganja ponovi viku: već je vodja pokraj sabranih ubojicah, noseći dietešce na vratu. Noćno doba i naišavša oluja pomogoše zlikovcima, te se u tminama izgubiše. — Počem onaj ljuti pohititelj dostiže svom stravičnom ognjištu, i spozna pri svietlosti plamena nizoki spol onog nesriećnog čeda, hiti ga u nečisti naručaj svoje povine supruge: — Evo ti, reče, ovaj nekoristni plien, zabavljaj se s njim kako ti god srce učilo bude. — Ali ona bijaše mati, te sirotče spašeno bude. — Ona ljubavi puna, štono ostarieloj majci umilno ugasi žestoku žedj, i u ponositom Vidu nepronićan dah neznana života razpali, bijaše nježni cviet iz rodjenog perivoja utrgnuti, bijaše čedna i mila dievojčica iz Dobrote, štono je izmienila otačbinu, obličje i vieru.

Nepoznate usne njojzi jedan dan prepoviediše mračnu poviest o njezinu životu; kako je iz Bokežkog kraja ujagmljena, i roditelje izgubila; a neznadjaše siromašica da jedan isti krov, da i isti kruh dieljaše sa ubojicama svojega roda; ova zlovoljna tudjinica bijaše svedj posliednja u največim veseljam, prva u nevoljama. Sa povijenom tajnom svojega srca u gustu turo-

bnu koprenu uspomenah, sa uzdahom u pievanju i li-šena ljubavi, stupaše k budućnosti.

U onim podlim kolebama kriviee, gdieno se život mrsko provodi u povinom nadmećanju zločinstvah i lo-trenjah, i Bog se priziva da bude sviedokom skarednih prisegah; u onom gadljivom zraku vene tvoja mila mladost, o tužna kćeri upokojenih ljubljenjah! — Ko bi ikad predrekao bio na radostni dan rodjenja bokež-koj majci nevoljne zgode takovog ljubkog poroda? Ubojiničko željezo njoj je moralo doći glave na spa-vanju u koljevci, u onom žalostnom krvavom času, niti ga je milosrdje zaustavilo: bijaše podli strah u onom zlikovačkom jagmitelju diece, kojeg sada izgled mladjahne liepote možda žari k skvrnom griehu veće krivice. — S onog siromaškog ležišta, na kojem u noćnom spavanju izmorene udove svoje odmaraše, če-sto se je budila. Sa zienicama strašivo nepomičnim, sa nakostriešenim vlasima, i čelom studenim znojem oblivenim, čujaše klapajuće koracanje oružane čeljadi, pored muklog zbora poznatih glasovah u velike se pre-piruće radi pohićenih plienovah, i do nozdrvah joj dopiraše zapah malo prije učinjena krvništva. — Sveta Božija Mati! — tugom mučena u sebi šapćaše, a nesviestna psovka onih zločinacah oskvrnjavaše pobožni žar one tihe molitve. Avaj da li sutra ajeru povieriš to što si ušima saslušala: ženski glas netreba da na proklinjanje ustaje, to bi zlom urodilo; — te skupljaše

u njedra veliko tugovanje. Ali zakračena suza težko na srce padajući, budjaše crno osiećanje mržnje, i bijaše prvi grieh onoj duši. —

Diži se s tog dračevitog uzglavja; tankim gladjenjem tebi zažmirene trepavice svietlost pokreće, i osmiehom poziva te sa tvoim stadom k samotnim vrhovima. — K planini, k planini! —

Veselo povietarce što ti se s kosom igra, srcu ti šapti s lišćem osamljenog stabla njeki skroviti pozdrav. Možda je ono vietarce od mora doprlo; pomilovalo zemljicu tvojih pokopanih, te sad milosrdno donosi sirotnoj kćeri miruv majčinih nevenah. —

Ti si se jednoč radostnija u nesviestnoj smielosti penjala po ovim istim klancima, povieravajući dubokoj planinskoj samoći začinku najskrovitijeg mišljenja. I ljubila sitvoje stado, poznato gniezdo udaljene lastavice, miris bliedjahne ljubice previjene iznad malahnog groba što ga je tvoja ljubav napravila umrvšem slavulju. Dugovremeno vitljajući pameću, ti si tamo i ovamo hodala zboreći niemoj prirodi, i pri zamaku sunca povraćala si se k mrzosnoj kolibi, ali je misao zaostajala sa sućutnom grubošću planine. —

Zašto sad tvoje krasno lice ubruscom obmotavaš, i s milom se jagnjicom nezabavljaš? Oj dobro je planinska vračarica urisila!

— Pastirko - ona ti jednoč govoraše - zadrži tvoju piesmu za gorske pećine, niti njom blazni osim okriljena putnika i zvierad. Avaj ako te čoviek čuje; liepa je vesma, vesma sladka ta tvoja piesma, da je on začuje, a nezaustavno željan k tebi da nepoleti! —

No ko li je saslušao tvoj mili glas? Oh zar ti nepada na um, na onom visokom vrhu iznemogla starica, i onaj mladić ljubavni darovatelj uvelog jednog srbskog cvieta? Njemu je tvoj glasak u nježno srce duboko probio, i to ti je reko .... te od onog dana tvoje krasno lice ubruscom obmotavaš. — Čudnovito se otajstveni konac života izatkava. —

U jednoj veseloj Srbskoj dolini mladjahan lovac željan ljubavi, trčaše izmedju cvietovah; i možda u onom trenutku na golim crnogorskim brdima, u takovoj grdnoj dalečini, osmiehnu se jedna dievojka na blaznjenja njeke radostne misli. — I oboje ih bijaše razbudila nesrieća s dietinske uzglavnice nočnim zvekom oružja grozećega tolikim osmiehom života, i milovani im povoji bijahu zamočeni u nevinu krvcu. Biegunci prije no što su se prvom stopom na zavičajnu zemlju oboćili, oboje plač sa krikom na drugu stranu prenesoše. Ovakova biedna jednakost udesah možda je istrgla suzu iz očijuh nebesnim hraniteljima, te .... proteče vrieme, udaljenost izčeze, na golim crnogorskim glavicama sukobi se s lovcem dievojčica; obistini se mišljenje dviejuh

pametih, i, kano ti od davna vriemena poznati, medju sobno se osmievnuše . . . . ljubiše se . . . .

Prvim zrakom nove svietlosti sunce je pocielova, siedeću kod miesta gdie joj se radostan ugled pojavio bijaše; onaj joj isti zrak u poludnevnom žaru nad kosama blistaše, a ona nepomična ostade; pri zahodu je ostavi, predavši je onako zamišljenu zviezdama, al' jednako jednako imadjaše lice bliedilom obastrto, i sladka ustašca naperena k poljubcu, za koim čezne a nesastiže ga . . . . tako da se činjaše da joj sva visoka rieč ljubavi bijaše upečaćena u milovidnoj slici. — A odkud dolazi? . . . Kuda li korake upravlja? . . . Zboraše mi o Srbiji, u njenu divnu odieču zaodieven bijaše, i njezinu besiedu, onu krasnu besiedu imadjaše na usnama. Ko zna, ko zna da li ću ga ikad već vidieti!! . . . — I medju tim se željnim očima okolo sebe hitaše, ali ih k sebi tužno opet povraćaše, jerbo ih svedj uzaludu osvrtala.

O planinski guslaru, što no ožisljavaš izgubljena skladanja tvoje zemlje, i ponavljaš novoj omladini kriepostnu popievku slavenskih pievačah; položi rato-

borni duh nad raku tvog neumrlog Marka; tamo drugi neizbrojni obliču doklen se on nerazbudi od dugačkoga sanka, te, opet spopavši za balčak svog strahovitog mača, neobode svog konjica na slavne megdane. Ja te drugoj piesmi pozivam sada, potucajući se pievaču: poslušaj me, vesela ti majka. — Gledaj nju u lice, te reci mi da li ti je ikad razpaljeno uobraženje u oduševljenim časovima piesme ukazalo osmieh takove čiste krasote? Da li želja najtopljeg ljubavnika nebi s onih usnicah posisala nagradu za pretrpljene muke čitavog jednog vieka? Sad daklen, guslaru, ako imaš čistu ruku, i hraniš neoskvrnjen svećeni plamen, ja ti je povieravam u dreselju njezine prve ljubavi. Slabo bi tvoja gusla novoj piesmi zadovoljiti mogla kad onoj jedinoj žici nebi drugu nježniju pridružio, koja bi odgovarala živcima one što ti ju uzbudjuje. — Prepoviedi mi letenje njezinih danah; odkrij mi skrovitost tajnih žarah, izbroj plače, uhvanja i snivanja. Napokon pa pri najstražnijem glasku neka se razpukne pod gudalom nova žica, jer ti se neće ikad pridesiti da je, o piesniče, k takovom krasnom skladnoglasju uzbudiš.

Primietbe k trećoj piesmi.

---

(1) Razumieva se moreuz Kotorski, malahan ali posve Bosforu naličan.

Opaz. Sačin.

(2) Pod *zviezdom moreplovacah* razumieva se Blažena Dievica Maria.

Opaz. Prevod.

PIESMA IV.

6

Za gostoprimnom trpezom slavovani Mirkov sin siedi medju punim čašama i gustim dimom od lulah. Do njega su starci posadjeni; dalje je mladež; a najposljednje su čutajuće žene.

Nakon svečanog veselja, nakon vreve razbudjenih osiećanjah, postade tišina. — Njeka uspomena obara onoliko radovanje, i pojavlja se u žestokim pogledima, koji su nepomično uprti u povrativšeg se mladića.

Jedan zrak počivajućeg sunca blistaše na onom čelu, i kad i kad udesnu svietlost bacaše nanj šibajuć plamen na razpaljenom ognjištu. Pri onoj neobičnoj zamiesi različitih svietlostih, uzornim se načinom blistaše

mužka iepota mladičeva, u kojem se činjaše izobražena i kao uriezana otčeva prilika. —

Zadavase strah ovo tek časovito vidjenje, i bijaše uzrokom žestokog protrnjenja srcah. Onaj pojav prošasnost na pamet dovlačivaše, a budućnost priugotovljaše. —

— Aj naš Mirko!!... — Tužan se glas sa treptećih usnah starcima otisnu, i silno grunu u mladjahna prsa, razbudjujući uspavane gnjevove. Za preminuvšim Mirkom još jedan put potekoše u izobilju ženske suze.

— Taj vrli junak opet oživljuje u vašim spomenama, u sinovljevoj vriednosti, u mojem biesomučenju kao njegove užasne osvetnice. — Govoreći ovako skoči se iz prikrajka starica mati, a na licu joj gorijaše zanošaj duše.

— Rodbino, meni je povratak podjario tugu. Ja sam ovdie onu noć doprla, ovdie sam sirotni porod spuštila, ovdie prisegu od vas razjarenih primila; sad je nakon tolikog gorkog potucanja opet iziskivam; neoporično je od vas opet iziskuje Mirkova supruga.

— Došla sam ovamo da živuće iztražim, da izrovarim grobove onih koje mi je smrt ujagmila. Podpunu užasnu porazu.... Vašim prsima neće gnjeva pomanjkati; ali ako je vrieme sa svojom ledenom moći uspavalo prvašnju vatru, ima u ovom mojem srcu za svekolike žara, ima čitavo blago omraze, ima jarosti,

koja je dovoljna da uništi jedan cieo puk; u krvi mi je život stostručan postao . . . . . moje su ruke od handjarah oštrije . . . . Na oružje! —

Počem je žestoka namiera i neizmienjiva volja osvete iz dubine njedarah iztisnuta, odpasavši predugački pas mladjahnog Vida, prihvatiše zanj desnicam, te sa osvrnutim pogledima na svete ikone iznova stisnuše prvašnju vieru.

— Ženo, tobom smo se u krv s Mirkom savezali; biedne zgode onog junaka bijahu i naša nesrieća, pregrdna neutiešiva nesrieća! Do sad je zaman bilo pokušavati nama slabima i malobrojnima budi kakav okršaj sa onim zlikovcima, smielima i mnogima, i vieštim prevari. Sada drugčije stoj: onim prokletanim neostaju neg godine i bojazan; mi se smielim i drzovitim mladjahnim porodom ponosimo. Na tvoju zapovied gotovo je naše oružje, i zlato, i grudi. —

Onakovim žestokim govorima opojenoj starici nasukaše se oči krvavim kapljicama, jerbo suzah neimadjaše. —

— Ali, junaci, — zagrmi Vid neobičnim glasom, — dan i čas i čas? — stavljajući ruku na sape handjara. —

Ukočena na taj glas ostade mati; činjaše se da bijaše život u njoj ugasnuo.

— Slavni porode hrabrog Mirka, povrati se od toga žara k ladnijoj besiedi. Jedna je četa naših biranih junakah u tursku zemlju krenula. Stara i težka uvrieda njih nam je tamo odvukla na smrtno krvavljenje; sad nam je baš viest od njih dopanula. U tiesnim klancim našima obližnih planinah izčekivaće zgodu za napadaj; prije Božića pak k nama će se oni povrnuti, te onda s one stope, o junače, poteći će da te osvete. —

— Ne za Boga, ne za Boga! — trepteće žene povikaše, — neka se kleta ruka kriminom krvlju oskvrnjena nekosne kućevnih obredah uz dane Hristova rodjenja; daj! do drugog dana taj pokolj odložite. —

— Ubio Bog takovu nevaljatnu besiedu, — Štefania jako se prodere, grozno lupajući o zemlju kriepkom nogom. — Kletinja bi bila u lotrenju veseliti se, i još neosvećenom ostaviti onu sienu bliedu i gnjevnu da obilazi u naokolo bučnih trpezah, i razjarena da proklinje sinove sinovah vaših. Oh braćo, valjda se nećete vi toj podlosti prikloniti! —

— Tvrda ti je junačka besieda. Noću baš u oči svetog Božića tvoj će gnjev, o ženo, podpuno i do samog kraja zadovoljan biti: sad ostani na miru. — Jarosno medju tim pogledaše — i očima strieljaše — na umiljéne žene. —

S daleka začuje se udar zvona, pri prvom sutonu ištući pobožnu molitvu za pokopane mrtvace.

Ono se prikuckivanje zaustavi; pri ćutanju tom

usne na molitvi bijahu: jedna jedina bijaše niema, zakovana. Gnjevna Vidova mati nije li iskala od neba mrtvima pokoja? — U dubinu srca zar prosieca zemno oko? I da je bude milosrdje u onakovom sladkom času k molitvi podražilo, koi bi je Andjel mogao ikad uzvesti pred bezsmrtni priestol a da za uviek nebi izgubio rajski zrak svojih pozlaćenih krilah?

— Vide, kušaj tvoju dugačku šibu u neprestanim lovovima; privikivaj tvoje udove u žestokom hrvanju. Ti si liep mladić, u crven se izbrani skrlet, ukrašen srebrnim tokama, oblačiš; snažne prsi imadeš, crne raztrešene vlasi, oštar pogled, i ponosit hod. Da vidimo čemu valjaš, sladki naš rode, a junačka će viežbanja popolagšati dosadnost izčekivanja. Vrieme je već da na suncu skupa zablistaju razštrkani zraci našeg strahovitog oružja, i da se nepromašujuće cievi pri ognjevitom letu bratske munje steku u istu sriedinu. —

— Viere mi viere, braćo, to je velika želja Vidova. —

Te spopavši dugačke karabine, u veselom žamoru potekoše uz nadmećanje ognjevite lovačke štenadi, kao leteći preko jazovitog krša po put drzovita maha biežećih hajdukah.

Žestoka, neukrotiva žedj za borbama, pogibeljima i

okršajima vrije u onim snažnim dušama; pa ako neprijateljska grud pomanjka oštracu od handjara, radost je svakojako njim proburaziti svladanu zvierku, i po osirocenim logama uznemiriti joj sne njenoga poroda, te nakon dugačka smtnog hrvanja, njoj izčupati utrobu, i onako još pušeću se iznieti na pohvalu udivljenoj družini. Iztrgnuta utroba biva groznom hranom grabežljivih pticah, a sjajna i šarana koža zakloniti će runjave grudi smielovitom lovcu od jarosti vietrovah, i od oštrljastih bodacah noćnog mraza, i možda još biti će uzglavnicom spravljenom za pirne radosti. —

Grdna ovakova lovitba bijaše neugodna vrlim Vidovim osiećanjama. Ali nadvlada izgled, nadvlada ona silna hlepnja za pohvalom, kojuno i zadobi cielu, podpunu, zasluženu. —

Po planinskim stazama niko ga nadtrčati neuzmože; niko nadskočiti u drzovitom skoku preko provalah; niko mu nemogadijaše odbaciti težkim kamenom, koim on kano ti dietinskom zabavom u napried zamahivaše; niti ga je iko nadmašio u sigurnom pogadjaju iz kobne puške, koju opalivši čupaše ptici zamiereno perce.

— Turčinu, našem srdačnom komšiji, biti će zloudesna tvoja vrsna desnica. Žalostna mu majka ako li

ga vrag preda te turi: oj! velike li jade ti sladkim haremima priugotovljuješ. —

Pri takovom predricanju srce mu se razigra, i znajući koliko je junačan razpali se željom za smielovitijm poduzećama. — Sa suncem goriti, s ledom se mrznuti, žestoki neprestani boj biti sa zvieradi, s čoviekom i prirodom, i nedavladanim ostati; bacati vatru na mrzke šatorove nenavidjenog neprijatelja, te pri plamenu uzhitno pogled veseliti; kratke sanke slobodno provoditi, i buditi se pri svojem suncu, svojoj studeni, na glas oružjah, na poljubac mile svoje zaručnice .... to ti je, to junački život. —

I još dalje želja letijaše.

— Mladjahne slavenske dievojčice, kojima pritiskuje srce neosvećena poraza uništivša otčinske krovove, skrojte mi jednu zastavu od krvavih platnah štono su sahranjena da oviekovieće žalostnu potrebu krvi. Lievom rukom ja ću spopasti ono gorostasno koplje, a s čelikom ću u desnici zamahivati. K meni braćo, k meni rodbino, hodite u vitežku četu, pa kakva osvetitelja vašim nevoljam imadoste kazati će vam sami glas mojega boja. Užasni glas, koi će vašim jagodicam ruže povrnuti, a osvećenim mrtvacima dah prošastog života .... A meni, sestrice, kakvo će te uzdarje dati? Lavorov vienac na čelo, i milu piesmicu mojem imenu. — Ovako opojena miso u vrijućem času snivanjah sebi budućnost uobražavaše; te medju tim

pri žedji za slavom, pri uzdisaju ljubavi, pri velikoj žestini mržnje, junak dozrievaše; dočim mati sa neizkazanom željom očekivaše obećani povratak i urečeni dan, i predavaše dušu vilinskoj svemoćnosti tajnih duhovah prizvanih u pomoć njezinom gnjevu. —

Izumiraše se bliedim zahodom oblienjeno sunce, — lov prestajaše, — u punim torbama još su polužive ulovljene tvari, — izvaljani su po zemlji opoćivajući lovci, — do njih štenad gladna, zapuhana. —

Vid se bijaše od nijh udalio, jer mu iznad puške kao izazivajući ga lećaše jedna lukava jarebica, a on je kao uprkos progonjaše pri njezinom zavarkivajućem letenju. S jednog vrah na drugi prelazeći, dopre k usprsitoj stazi, koja se od dubokog Kotora penje na one strane.—

Dresela je ta pogibeljna staza; izvišene klisure iznad nje su neobično isprevijane, rekao bi da ih njeka tuga pritiska zbog satrvenog saveza sa protivnim sebi polama. Obranjeno krilo bieżeće ptice nemože se već u očajnom letenju uzdržati ..... ona počiva već na pervazu staze. Već ju lovac sastiže.

— Za mučan lov dvojstruki naboj; — te primakavši pušku k obrazu, već smrću zagrozi ..... kad al od časa do časa mladiću zatrepti i oslabi desnica, te ipak prieteći položaj zadržavajući sa žertve osvrnu pogled, i zaustavi mučno predisanje .... Veselo ga zapljeni suglasje; izpod puta k njemu dopiraše dobro poznata

piesma, i na sukob mu se primicaše .... Zienica mu upazi množtvo ženah, veselo se s pazara vraćajućih; s njima malo ali žestokih sprovodačah; ostragu pak samu jednu okretnu dievojku.

Zašto ti, Vide, krv po glavi vrije, te živoželjno gledaš, i od prolazećih se zaklanjaš? — Čuje njihove glasove i koracanja; nevidivši ga približuju mu se ... već su prošli .... Čas je užasan .... lak mu jedan korak dopire .... Nije promašilo valjano Vidovo oko .... on je spoznaje .... ona je, dievojka pievačica .... Bez daha i pomaha izkače pred nju .... te pritisnuvši usnama golo čelo, s najvišim uzhićenjem on joj jedan sladak poljubac dade, i isčeze .... Dievojka ga pozna i zacrveni se .... ona čvrsto sastiže družinu, i kakav nemir protivnih osietbah u srcu skrivaše pokazivaše to treptenje čistih ustašcah milim dahom i ljubovnim doticanjem zatresenih ....

To bijaše jedan cigli trenutak. Ali ljubavi razum više shvati, nego li kroz sav jedan dugački viek. —

— Kako li je krotko otrpila nježnu uvriedu; pod usnama živac je zadahtio poljubljenog dievojačkog čela, i .... odkrijo je ljubav .... Oh! da li se budu osvrnuli žestoki pratioci! Kolikom li je jadu i kolikoj uvriedi ona onako čedna izbiegla! Niko nas zapazio nije, osim Boga ....

— Osim mene, — začu se glas jednog čobanina, kojeg ražareni Vid prije usmotrio nebijaše.

— Neka te nesrieća nosi, ja ću ti viečitom noći oči zaklopiti.

— Kako to, brate; jeda li može zadati smrt još trepteća tvoja desnica zbog uzhićenosti takovog zagrljaja, kom bi se priklonio sa radostnim čelom najjunačniji sin Crnegore?

— Ona ti je daklen poznata? Kazuj mi što o njoj .... reci mi od kakva je poroda .... kako joj je ime .... daj! oprosti što sam te malko uznemirio.

— Andja je njezino ime; roda joj nepoznajem; da li je plemenita lica, ti sam znadeš .... Uglednije od nje dievojke nema na dalmatinskim pazarima, niti pak ponositije. Ja sam je isti u kolu igrati gledao, te sam o njoj upitao, i doznao njezino takovo rajsko ime! Bila je uzaludu uzdisaj tisuće ljubovnikah; i onaj koi bi je smiejo ujagmiti i poljubcu kojeg Vezira prodati, punu bi puncatu možda zlatom napunjenu kapu na sriećnom prodajštu vidio. Niti mi se čini da je dobro čuvana, jerbo sam je često putah ranilicu vidjao nedaleko od strahovitog kuka, gdieno se je malo prije pojavila siena ubijenog Mirka prieteća izmedju sprženih ruševinah od pogorielih kućah. Ja sam je često sretao; ona je sama bivala, i sladkom piesmom stazu je razveseljavala.

— Hvala ti, brate; ono što si vidio zaboravi. —

Otrgavši s njedra, blistajućeg se od viesećih novacah, jedan krstaš, dade mu ga, i na sav mah otidje. —

Već po sumračnom zraku začu se njeki pršaj; još ona smiela jarebica Vidova groma izazivaše. Oj! idi bez straha, sirotna ptico; u takovom času ljubavi nema strielah onaj vrli junak za tebe, kojoj duguje nježni sukob i poljubac, poljubac prvi . . . .

U noćnoj strahoti burna oluja jaka i žestoka udaraše.—

A šta, nebojš li se, mladiću, užasa udarajućih munjah? I pri urliku tisuće glasovah, koje podiže uzmućena zemlja zbog preotetih joj sanovah, tebi li ljubak osmieh na usnama igra? Jeda li se nebožnom smielosti podrugivaš sa prietnjama razjarene prirode? Oh! nepodrugiva se; dali silna moć, koja prosieca utrobe planinah, slabačka je igračka nad čoviečijim duhom, u koi se spliva toliki ljubavi osmieh.

Neprimietno smrt krilima nad onim tiemenom potresa; neprimietno se pod onim nogama koleba uzdrmana zemlja. Nema za njega rieči, koja bi mu strah zadala. Gledaj, on sa osmiehom sreta Božiju munju; u blieskovima sievatanje on se opominje namame jednog živahnog oka . . . . a zvižda vietrovah njemu jedno milo imce na uho šapti . . . . Andjo, tvoje ime!

PIESMA V.

Žena ! ! ! Nejari se, nejari, piesniče, pri ovom imenu, u kojemu je skupljen sav najdubliji bol, sva od obsiene oslobodjena mladost duše. Tlači skrkanog idola, i smiej se; koim li posmiehom! kad ti se iz srca pritisnutog tolikim očajanjem radostih krv ciedi? Vrlo brzo ti preinačuješ prirodu tom ognjevitom udu, da protivan dah njim nepotresa. Ako ga željezom neprobiješ, ono ti uzvišenim glasom zahtieva svoj ljubavi život. Ali zašto se muževni gnjevni ponos lepırši okolo liepote, i u nesviest pada?

Pogledaj onog junaka, kojega truba k prvom boju poziva; gle onog petnestogodišnjeg mladića, kojem se na čelu blista duh piesamah. Obojica teku, lete obojica po različitoj stazi k zadobivenju slave. Neobuzdan je onaj oduševljeni tek; te ko bi ih zaustavio ako ih udes poziva, ako ih neizmierna želja visokih podvigah i

odličnih suglasjah budi? Ništamanje koplje je iznevierilo vojnika u ratu, niti je uzpievao piesnik na slavu pobiede. — Viečita obajateljica, žena njima se na stazu postavi: meka se kosa obvi okolo oružjah, i vojnik pridobiven ostade; ružični se prsti u arfu zapletoše, te se žice tugujuć izprekidaše. — Iz sladkih putilah one Armide ko li da ih sad razdrieši? — Visoki vas glas domovine proklinje; bratski vas ukor vriedja; nesrieća vam pustoši domove; pritičite k umirućim majkama.... Pokvareni porode, u nesviestilu ljubovnom izgubio si ponosite zanošaje: a ko ih je na dan uhvanja umrtvio? Jedan pogled .... jedan osmieh .... puko vijuganje koprenah .... ah avaj, žena!!! — Ovako li zloudesan postati moradijaše najnježniji porod razžežene Božje misli?... Zabasavša zviezda izstupila je sa zabilježene staze, te pri nakrivom padu svom skrkala je vedro suglasje udarenih sestricah zviezdah. —

Andjo, prekrasna dievojko, da li ćeš i ti udesna biti čovieku, koi te je u čelo poljubio sa takovim tihim povierenjem?... Ja ti oduzimam dievojačku kapu ako umekšati namieravaš onu snažnu dušu, i iznevieriti dugačko snjevanje kipeće majke. —

Blied je Vid; zlokobno su mu tužne misli i besiede; nakostriešena i razbarušena kosa; prenebregnuto oružje; usamljena, tugomučna i uznemirena opočivanja i bdienja. —

On je opet opet ugleda, i sladja mu se ukaza iskra velikih očijuh, prevučenih njekim lakim sumorstvom, i podpazi blažije kretanje stasa, manje radostniju piesmu, i osmieh . . . . skoro neviniji, ali svedj dragašan, posve dragašan! . . . On je nju opet vidio, niti je ikad više k njoj pristupio; al' ipak je još ljubi . . . največma je ljubi, i pobojava se neodoljivoj namami . . . . . .

One noći u kojoj, sav pljenen velikom radošću prvog poljubca, boreći se sa urnebesom oluje, dostiže k gostoprimnom krovu i k uželjenoj majci; one iste noći, u grubom snu ukaza mu se otčeva siena tužeća se u mlazovima plamena, i ona ista budući plamen, grmljaše besiedama najveće uvriede, i sa užarenim rukama pritiskajući mu zastrašeno srce, odtrgivaše mu od njeg jednu udubljenu sliku . . . , te proklinjući nestane je . . . . Ujaren skoči se iz ognjevita kreveta, mrzeći na samu svietlost. — Nesviestna je bludnja ovaj žar što si mi ga ti, ženo, uzrokovala! Nesriećan je bio, vele nesriećan onaj dan u koi sam te vidio, tek je tvoj glas u meni gušio visoke odluke osvete moje, tek sam zbog tebe pomrzio na krvavu buduénost; da i samu sam majku razgnjevio, onu žestoku smrti savietnicu. A ko

te je k meni na stazu, dievojko, turio? Avaj, onaj tvoj kutao bio je pun paklenoga čara .... ko što i onaj moj cviet!! Ja sam kao sin junakah ovdie došao u nadi da i ja junakom postanem; meni je udes namienio veledušan život; on mi dovodi željno očekivani čas; ja se moram dugo boriti; mani me se, ja bi kao podlac s tvog zagrljaja ustao .... Ali ti me uviek progoniš, nalažeš mi, utrudaješ me .... Mila ... i nenavidjena njezina priliko! A ja te mrzim ... u ljubavi, ljubim te ... u mržnji, i cielivam te s razpuštenom dušom u pijanstvu uobražavanja ... a ti mi ulievaš dahom božestvenog duha užas od oružjah, podli zaborav mojih žestokih namierah .... da i sami strah smrti ti mi ulievaš ....

O tugujuća otčeva sieno, pristupi k meni .... sprži ... spali njezine miline ... ubi je ... Neću Boga mi, jednog mrtca ljubiti!! — Pa tako je podnosio očajanu, skrovitu i ljutu borbu ljubavi sa prepirkom drugih svetijih ali manje osiečenijih čuvstvah.

Da zaboravi ..., da sebi samom oprosti, zakleo se je da je viditi neće; češće je s majkom bivao, i dugo se s njom zadržavao, skoro kao da se namieravaše u mržnjama ukriepiti. — Noću pohodeći ruševine otčevih staništah, prizvao je izgubljeno jarosti

nadahnutje; i koliko te god putah s daleka ugledao bijaše, o biedna Andjo, da preko staze prelaziš, on je svagda izbiegavao tolikoj tvojoj želji. —

Sirotna i raztužena, ti se samo suzama oblivaš, ali ti one udes neublažavaju. —

Ove planiske kćeri silno ljube; bliže suncu i nebesima, neokaljana i žarka hrane u sebi ljubavna osiečanja; i na čistim čelima, hvala ti Bože! duže se blista vedra krasota. —

Njesu one spretne milostnice uznosite svietske izpraznosti, niti su disale mekušni zrak dragocienih domovah, odkud je bliedi cviet kamelje, taj živoznak dušah, odalečio tvoj nježni miruv, umiljna ružice. — Onamo žena sa još dietinskim ustašcama odkriva neskromne tajne . . . . i kucanje srca stiska sa čvrstim prsostezima; niti se grsti da sakrije jednoč izgubljene dražesti oduzimati vlasi sa studenih mrtvačkih glavah, i niz bielih zubovah od zakopanih krasoticah. One su iste grobovi, tužni je grobni stéć namamljiva im divota lica, a besieda im je tašta glasba lažívog srca. Ali vrlina neumire, i pri tom velikom nesviestilu imade još neukorivih osmiehah kod izbranih blagih i pošteno želećih dušah, u kojima plamti misao Boga, koi ih je stvorio da ognjene viere čuvaju, da u nevoljam čovieka tieše; i koje su stroge neoskvrnjene Žrečice *), priklonjeni Rajnici nad zemaljskim plačom.— Nehleptite, o planinkinje, za onim kitnjastim varvarstvom; k

vami će uzići zapljenjeni duh piesnika viečitom lažom razgnjevljena da ublaži oslabljelu kriepost osiečanja u dražesti neizporčena kipa. Takovi se udaljujem od tmastog obruča ovieh turnjevah, da ti, nesriećna Andjo, omilujem tvoju crnu kosu; jerbo svuda gdie nesrieća grozi, meni, svešteniku piesme i tuge, biva radost pružiti milosrdno suglasje utiehe i sažalenja. —

Preilazaše Vid preko klisurah razmišljajući o približavajućem se času svoje osvete, i činjaše se kao da je već i samu uspomenu o onoj ženi zaboravio! . . . kad ali se zastade blizu onog miesta, do kog ga je jednoč udesna prepelica domamila . . . . — Tamo je mladi pastir sa svojim stadom lutao.

— Bog ti u pomoći, brate, ima već više danah da te vidjeo njesam . . . i zaista činiš mi se nješto izmienjen; i jučer mi se je tako izmienjena ukazala i ona dievojka od poljubca . . .

— Vaj, o čemu li spominješ!

— Niti i najdražestnijia samotica imava-svedj pokraj sebe čvrsta mladića . . . .

— Šta li reče, budalo?

— Istinu ti kažem. —

Probliedi i uzkinu u ljubomornoj naprasitosti, te stideći se da odkrije obranjenu dušu onom nepoznatom

kazivaču, pobieže zamienjujući psovku sa tuženjem, i oštar pastirev pogled vidjaše ga gdieno kano ti ista hićena striela odmiče, i medju planinske klance zailazi. —

Nesrietniče, tako se brzo nezaboravlja; ti je još ljubiš, i samom si sebi lagao. I junak imade srce od zemlje, a pogled žene nije sunčani zrak, koi svoj žar sa svietlošću gubi; i prikriven ljubavni pogled plamti tajnim plamom, koi žestoko muči . . . i blaži.

— Još je jednoč samo vidjeti . . . i reći joj kakva se skrovitost skriva u ovim prsima, kolika li neobična nesrieća. Meni je možda smrt blizu, ... pri radostnom pirovanju ona novom ljubavi obradovana neka me se milostivo sieti . . . Ah moj otče, kakvo li mi nasljedstvo ostavi! . . . —

U to kroz noćni sumrak učini mu se da ugleda usamljenu svietlost zavietnog kandila gorećeg u samotnoj crkvici; pred oltarom klečeći priklonjena moljaše se Andja . . . i jedan cviet, uveli cviet iz njedarah vadeći cielovaše, i skoro kao htijući se izbaviti od zemaljske brige poklanjaše ga na dar prilici Matere onih što su u nevolji. Ovaj pobožni čin odkrivaše kakvo skrovito dreselje ljubavnog osiečanja u sebi sadrži.

Dokuči ga Vid, i obveseli se; mučenja se ljubomornog pomišljanja ukrotiše, te pred razlogom srca svaki drugi umuknu. — Stupi preko osvećenog praga; razširi ruke, i k njedru stisne ljubeznicu i

dugo dugo ostaše u tom silnom zagrljaju, kao da bijahu izvan sebe izišli.

— Andjo, sestrice moja .... ovo je možda posljedna besieda koju ti zborim ..... čuj tajnu krvne prošlosti i žešće budućnosti što me očekuje; tebi budi poznata jaka nesrieća, koja je strovaljena na srce što bez iznevierenja nemože ljubiti, ... ali ipak iznevieruje ... i ljubi. Poslušaj me, i prosti mi ako sam ti pri ovakovom crnom grozenju udesah uznemirio tišinu tvoje nevinosti .... ako sam te uvriedio u mojoj misli .... ako .... i sad stiskajući te k mojim njedrima .... tebe plašim. — I potom obširno joj prepoviedi dogadjaje kučevnih jadah ....

Pomnjivo slušaše dievojka .... i kad Vid izusti ime onog zlikovačkog koljena koje je opustošilo njegovu kuću, trgajuči mu se iz naručijah, žestokim cikom pretrže mu govor, pa upervši razrogačene oči u lice mladiću:

— Ti si daklen - reče - Mirkov sin, stravični planinski prizrak, koi sad pobudjuje u podlacima pokoru strepljenjah!! Ovo je nenadna srieća .... Ja sam te držala da si biegajući hajduk; smielovit, junačan i nevoljan; .... ljubila sam te. Sada si mi pak po tisuću putah miliji. Ako me, brate, kao učestnicu u tvom gnjevu primaš... ja ti se klanjam kao uzajmnom osvetitelju ....

— O sladka moja, ti nješto neobično zboriš .... a gdie si čula glas o meni?

— U jednom zlokobnom domu, i s velikim strahom često sam tvoje ime izgovarati slušala; sve podpuno obiasnjenje tvojih prigodah prošaste noći prepoviediše mi usne jedne umiruće; one iste usne odkrile su mi i moju žalostnu prošlost. Kobna je to nalikost naših udesah!! Spominješ li se onog dana, kada sam se prvi put s tobom susriela? .... Siedoj tvojoj utrudjenoj drugarici ja sam kutao pružila .... ti si mi cviet darovao .... Pri odlazku nerekoh li ti: Ako li se ikad k Bokežkom primorju sidješ, ponesi mu pozdrav udaljene kćeri? ...

— Istina je, istina ...

— Dobro daklen: sad znadni ko sam ja ....

— Ti si kleta kćer Vuka, ubojice Mirkova! — Ovaj se glas začu kano ti sa dna groba, i na pragu ukaza se grozna Vidova mati. Silnom jarošču napade na strahom poraženu Andju, spopade joj za djerdan oko vrata, te da bi je zagušila stiskaše joj ga okolo podvoljka.

Smielo priskoči mladjahni Vid da je od tog smrtnog stiskanja otrgne. — Izbavivši se Andja od užasnog davljenja, dade se u očajani bieg. — Stara tad potegne jednu kuburu iza pasa, te okrenuvši munjevitu moć prema plećima biežeće dievojke .... začu se pucanj .... i jauk ....

— Mati do šta li dodje? Vukova kćer ti reče.... oh kako li je dvoličila .... ali od kuda to znadeš?

— Ja sam nebožnu tvoju ljubav podpazila, i bdila sam: kano ti zvierka ja sam nušenjem spoznala onu razpušteniicu nastojeću velikom prevarom da te podlacem učini .... Zaista, junački porode, njezina te krasota bijaše posve zaniela čim te je navukla da noćnim ljubljenjama oskvrniš sveto miesto gdieno se Gospod slavi, i da zaboraviš velike osvete ubijenih roditeljah, mazeći te kano uspavano diete .... — i napredovaše, kad ali porazi je sinovljevo zavraćeno oko, te se uzboja ... Predju preko praga, i nestane ih!

U osamljenoj crkvici povrati se tišina. Gusti oblak od upaljenog praha izčeze u bludećim dimčićima. — Pri tihoj svietlosti žiška sjajahu se po zemlji razasuta njekolika blieda mrdjana .... bijaše to iztrgani Andjin djendar. —

U noćnom užasu idjahu napried ono dvoje, brzim koracima, zaniemljenim usnama, sa različitim mislima razmišljajući o onom što se bijaše zgodilo.

Od nezamierite daljine stiže do njih veliki žalostni jauk ženskih glasovah, tisućom odjekah u naokolo razbijajući se. Približuju se svojim kućama, i sve to bližim čini im se ono neobično jadikovanje. Došli su .... Al krvno kolo!! [2])

U raztvorenom predvorju stoj klečeći poredjanih dvanaest ženah s dvanaestero još dojeće diečice na vratovima; Mirkove ubojice njih su tamo opremile; one su sve po izbor kćeri od dušmanskih domovah, —

na vieru one su došle. — S žestokim lelekom ištu u ime svojtbe svoje da bi malko zadocnieli sa osvetom; medju tim ponudjaju krvno kolo . . . . . Obilato će se zlatom izplatiti štete i smrt Mirkova, i nad Vladičinim grobom [3]) prisega će se položiti o stanovitim ugovorima. — Boga vam, plača vam nevine ove diečice, imena vam svetog Jovana [4]) pristanite, dé pristanite na ovu molbu!! Neka se vino krvi predpostavi . . . . . bratska nazdravica bratinskom pokolju. —

Svi upiljenim očima gledahu starici u lice pokrenuti milosrdjem, velikim milosrdjem molećih im se liepoticah. — Isti Vid, punom misli o Andji . . . . . poublaženim gnjevom gledaše one po tlevu pružene.

K njima sa obrnutim ledjima stajaše okrenuta stara mati; psovka joj u grlu uzkinula bijaše; prsa činjahu se da se razbijaju pri sudaru sa njekom ukročenom jarošću. U tolikom uzkipljenju gnjevovah izkaše ona jednu ciglu rieč . . . . . smrtonosnu rieč najveće uvriede, koja bi žestoki strah zasadila u srce uvriedjenih ženah.

Najposlje zagrmi urlik sa tjesno skupljenih usnah, strahoviti urlik . . . .

— Mrske prokletice! Na vieru dodjoste? da, sama vas viera od mene štiti . . . . Vraćajte se bogomrskim kućama vaših suprugovah; taj nečisti porod nosite mi izpred očijuh . . . . Boga mi žene, neoklevajte dalje, može u meni užasna pomiso sievnuti! . . . . . Bio bi

zaista radostan poklon mojemu Mirku, dvadeset i četiri žertve zaklane rukom njegove udovice! —

Ovako ražarena sve to u veću jarost dolazeći, vijaše kuburom u desnici još mlakom zbog opaljene protiv Andji munje, ... i prstom joj oponac micaše. Pri svakom škrknju smrtno bliedilo posipaše žene bojeće se životu diečice, a ova kruta igra još većma opajaše surovu staricu, prem da je i ona mati!!!

— Mrske prokletice, sada toli podle; ja sam takodjer striepila za moim nevinim čedom u onoj od požara noći .... i vaši su se otčevi osmievali ..... kano što se i ja sad ... osmievam .... A hotjeli bi zar sada ludovi mene plačem liepoticah razdragati, kao što pokušali bijahu zanieti ovog mojeg junaka sa dražestima vaše Andje! ... Ištite je ..... biti će blizu crkvice .... Jednaki udes i vi očekivajte. Zaman se uhvate dobiti u zalog mira običnu čohu i mahramu ... zaman [5]). Razilazite se, te prepoviedite vašima ljubeznima kakav me je gnjev spopao pri njihovom spomenu ... kako hoću ja sama ... ja na zemlji sama da budem sudija njihovim dielima ... i neumitna. — To reče i izčeze. —

Plačevne žene razbiegoše se zastrašene, te tužnim obiteljima donesoše neutiešan glas o zanjekivanju. — Sa zidovah se tad poskida oružje; naoštriše se siekire, i sa potuljenom smielošću krvni se čas izčikaše.

Primiethe k petoj piesmi.

---

(1) *Vestali.*

Opaz. Preved.

(2) Osobiti običaj kod Crnogoracah pri mirenju krvarine.

(3) Vidi opazku na strani 35.

Pr. Op.

(4) To jest radi kumstva, koje se kod istočne crkve u velikom štovanju drži.

Pr. Op.

(5) Takodjer osobiti običaj kod Crnogoracah, kao što je i sve ostalo što se u ovoj piesmi navodi.

Pr. Op.

PIESMA VI.

Ugasnulo je, ugasnulo sunce; drugi će svietovi svietlost gledati. —

Topal je jošte talas zbog pozdravnog poljubca, kano ti obraz krasne dievojke iza dugačka časa ljubavi . . . .

Gori tamo nad vodam, bukti ognjena zviezdo, poklen uzalud ti čoviečije razgrijavaš srce. —

Iznad mora previjena neka se razprostru nebesa; oh zaista se zlo slaže ono njegovo viečito gibanje sa blagim treptenjem zviezdah! — Gibaj mi se dugo, gibaj moje more; ova se Muza razveseljava. Pridaje ti se ona kao čaplja, te nesvladano krilo zagnjurivši u tvoje valove, stupa k samrtnoj piesmi. —

Nečujem ja, o okejanska dievice, tvojih bugarenjah; te koliko li sam ih jošte tako uzdišućih na žalu gnjevne ostavio. — Tijem raznježujućim suglasjama

predpolažem sada noćna tugovanja Slavske majke pokraj oružjah umrtvljenih sinovah; sad mi je sladija piesma o slavskoj vierenici, siedećoj na pragu opustošenih domovah, i žalećoj se vrhu udesa jednog potucajućeg se hajduka. —

Pri brzovitom teku ja vas pozdravljam blieda žala moijeh obalah, liepi otoci golih vrhovah; doći ću, doći s piesmom . . .; a sad me očekiva neveselija zemlja.

Prije no što oku izbiegne domorodno zemljište, zaustavi se o misli moja, te pocieluj obrtno pristanište živahnoga Splieta [1]: nove mornarice dalmatinske; pozdravi moju crnu Korciru [2]: ona mi je mila dočim me sieća matere moje; stražnija i dresela zaustavi se gdieno nad potresima sakrivenih vulkanah podiže čelo gnjevljivi Epidaurum [3] . . . i tu se pokloni. Izmedju onih stogodišnjih javorovah izumri višnje suglasje visoke piesme [4]. — Od vas me Bokežka žala, val i žudnja odvojavaju, te i ja pučinom plovim, biedno u pogibelji jedro. —

Ovo su blizke Arbanaske obale, kano ti dvie sestrice viečito razstavljene [5]. Ovdie Jadransko more grli bratske valove Jonskog, i ono u naručju onom umire. Oh sve je ljubav u stvorenju! . . . . ljubav i smrt!

O grčko more, donesi mi odiek stotine bojevah pomiešan sa zvukom neumrlih stihovah. Svaki tvoj vrutak jest raka njekojeg od bogovah; svaka iskra po jedna duša Atridah; na povorove tvoje izmiena viekovah bacala je Joviševa idola i Krstovo znamenje; grčki lovor od Troje na Famagostu; Akilevo koplje i Kleftin jatagan; ti si slavnije nego li isti Okejan!!!...

Ja upažam tvoje sniežne vrhove, Crnagoro, i tamo se hitam smielovitim pomislom. Nu ognjevito vidjenje!!

Na najiznešenijoj glavici pojavi se njeko svietlo trojstvo; jedan mač, jedne gusle i jedan krst, blistajuć se po nevidnom noćnom zraku. Ovo je tvoj grob, o oplakani junače, piesniče, svešteniče!!!... [6]) slušam šuštanje praha tvojeg srca, razžarena praha, koi piesmu uzbudjuje. —

Pokrenut vozduh u naokolo ječi..., to je vesela pucnjava pušakah, kojom se Badnjidan svetkuje. Mirkova supruga, daj da te ja vidim, prispieo je čas krvi.—

S tvog groba, o Veliki mužu, ona me odvodi. Oh dobro predčuvstvuješ kako će tužna moja piesma doprieti do tvojih tišinah, počem se je na glas nesrećnog imena zračno ono trojstvo ugasilo. —

Stefanija siedi za trpezom posred veselih uzkli-

kah, ali svedj u svojim gnjevovima sabrana. — Nego ipak radostna da su joj se od smielovitih poduzećah u otmanskim zemljama, povratili zdravi i slavodobitni rodjaci, koji sad s njom zajedno svetkuju badnju večer. Svi u cvietu mužke krasote, svi silni i ljuti junaci, svi željni i pripravni da je osvete. —

Badnji je dan. Domaći obred otacah, zakon je pobožnom žaru sinovah, a u pravoslavnoj vieri neoskvrnjiv je zakon.

Svaki, kojem oštra siekira nije težka, snažnim je mišicam povalio u dubravi stogodišnji hrastov badnjak, i dovukao ga pred predvraće otćinskog doma; još je i druge donesao za boležljive otceve, za sitni porod, koi slabo trudu odoljeva, po razliki dobah različne panjeve namienjujući. Pri zahodu sunca stigoše momci pred raztvorene kuće, noseći svaki u naručju po jedan suk, nazivljuć ime Božje čestitom kućnom starešini, koi im na susriet dolazi. „ I vi mi takodjer danas u ime Božje dodjoste; desnom nogom preko praga koracite. „

Jedan po jedan mučeći ulazahu, a jedna im skromna dievojčica, držeći u desnoj ruci pun jedan pladnjić žita, na kojem krasan šipak stajaše, a na njemu goreća sviečica, bacaše u lice po punu šaku žuta ječima,

Na vatre se naložiše badnjaci u neobičnim znakovima krstovah, te izpustiše velike šibajuće plamove.

Jedan raziekujući se puškomet podade znak k večerama. Jedna biela platenica raztrta po hrpicama slame zgodno izsieckane, napravlja Božićnu trpezu, nad kojom se uzdiže zelen lavorovov stablić, blizu kojeg stoi obla Česnica.

Nazdravljalo se u ime Božje; pune se čaše izprazniše u slavu božestvene kolibice, u zdravlje rodbine i braće prijateljah, a trepteća ruka jednog starca izlila je na goreće hrastove najčistije kapljice od najizbranijeg vina. —

Izmedju ostalih u potajenoj tišini siedi mukom mučeći Vid, uzalud ištući od pienušećih se čašah zaborav njekog dvoumljenja, koje ga žestoko muči zbog njezina udesa, da l'je kriva .... no uviek njegovom nevoljom .....

Zdravica je za zdravicom grmila uz preveliku buku i triesak radostni; junačke začinke i ljubavne piesme u jedan se glas slivahu, te razžarena osiećanja činjahu se da po put munje vrcaju iz zažeženih zienicah, blistajućih se zanešenim uzhitom ....

— Na oružje junaci, na oružje; — zakliče Stefania — tečaj zviezdah duboko doba noći pokazuje. —

Umuknu veselje medju gostećim se; digoše se; plamovah im s licah nestade; u prvašnji mrk pogled pokupiše im se čela, te ponagliše za oružje, popadoše

ga, bijahu gotovi. Plakahu matere . . . . plakahu još i raztužene supruge, iz turobnih kolievkah cičahu dječica skoro bugareći nad pogibelji otacah. —

U onim žestokosrdnima priroda vapijaše . . . .

Nepodnoseći takovo milostivo odocnievanje, starica ih, takodjer oružana, prosieće takovim ognjevitim pogledom, koj činjaše se da ih otrgnu iz onih posljednjih naručjah . . . i da ih oddieli ne samo kao sviriepe, no kao i varvare. —

Ti se raduješ planinska zvierko; vijava se tvoja čuje u dubokim provalama izmedju muklog urlika vietrovah; strahovita začinka, koju ti podižeš prema omraznom porodu braće u Kajinu, Vidovoj majci vesma je vesela. — Ona te je nadmašila u jedovitim pobudima; odlazi sad . . . . sakrij se, nemaš više prava da se zvierkom nazivaš. — Ali vijava traje, i vietar se tovečma nadima. — Užasna povorka noćnih duhovah bieżećih u očajnom trčanju, činjahu se oni zlosrećnici; strašna žena pred njima idjaše noseći zapaljenu luč, da im razsvietli provalama izpresiecanu stazu. —

Podigne pogled k nebu, na kojem zviezdice vedru sjajnu noć izpreplićahu; stane ga kleti ona gnjevljiva žena, uzalud želeći imati ortakom nebesa u svojem jaru. —

Evo su već na dušmanskoj zemlji . . . . eno domovah . . . To su domovi Vukovi ! ! ! —

Posunite o gromovi mržnje! . . . .

Bijaše ih sedam, jedan pored drugoga. — Sveti su se obredi bili dovršili sa zlokobnom slutnjom; pošto se ukloniše sopre, okolo ognjišta potiho se razgovarahu, i svedj pored sebe oružje imadjahu, jer bijahu uviek neizviestni o zagroženom napadaju. —

Stari Vuk od onog dana odkad bijaše začuo za strahoviti povratak Mirkova sina, zlatom ono nabavi što mu nedostajaše zbog nestašiee sinovskih mišicah; i svoju kuću raztvori jednoj skitajućoj se četi hajdukah, bodrih čuvarah u njegovim strepećim noćima.

Pireći plamovi poguši se . . . . magloviti zrak u onoj samoti gušćim postaje; san je poslje nagošćenja tvrdji . . . već nečuješ drugo do disanja spavajućih . . .

O ponoći ih jedan mukli glas razbudjuje: „ Vuče, risov porode, izlazi iz loge kletoga doma; od tebe, biču Mirkova doma, ište sad zaostavša mu žena vienac od stotine glavah za ciglu jednu; već je, gledaj, razširena opregača . . , amo ih, o Vuče, bacaj.„

Trepti uzdrmana zemlja; od letećih zrnah ječi plameniti zrak u zamienitoj porazi; s obe je strane jednak siloviti napadaj u smrtnom borenju, podpuna poraza, ali neizviestni udesi. —

Od dužeg se vremena biju. Tvrdim zidovima zaklonjeni, napadnuti hitaju smrt protiv prsima neprijateljske čete, a ova izložena u nezgodnu miestu, već mnoge junake poizgubila, već umorna . . . . . i iznemogla . . . . u očajanju udara na se. —

Nebo se bijaše prekrilo oblacima, zbog čega se tama vrlo gušćom načini. Plamovi se lučevah pougasivaše pri zapuhivanju silne bure. I bieg je, i isti je bieg zakraćen! —

Mirkova sieni, dovedi pakao tvojoj suprugi, čuj: ona ga priziva sa svojom psovkom . . . . Dovedi ga daklen, o Mirko . . .

Zažežen mlaz svietlosti iznenadno buknu od Vukovih kućah — grdna nesreća. Obuhvaća one kolebe — malo po malo prestaje puonjava.

Ohrabljeni napadaći napreduju . . . blizu su dušmanskih pragovah — s prozorah vide naperene prema sebi cievi, čuju štrocanje ognjevah . . . i uzalud se grom izčekuje . . . . Izdajstvo je pokvarilo neprijateljski prah. — Ili ih nebo ostavlja, ili je dopro do pakla, užasna ženo, glas žestokih tvojih preklinjanjah.

Podieljena je na dvoje četa junakah. — Jedna s Vidom na čelu stupa kućama s lieve; druga pak obrće k desnu, i sljeduje za koracima zaduhane Stefanie.

Već nepomaže pokus oružjah; težka se siekira zasieca u zapriečene ulaze; krupi čitav oblak hićenog kamenja; napadaj se podvostručuje; izpod provaljenih krovovah zatvoreni daju se u bieg, a medjutim oganj napreduje, biesni i prži. Drmaju se i obaraju vrata... obezčoviečena je priroda. Gle: krši se, razpudjuje se, tlači se; muke se zadaju, vriedja se, a pak ..... ubija se. U nesviestnoj zabludi poraza vrhovi handjarah vreaju; oštrac se siekiram zatupljuje .... utrudjene su ruke u zagušivanju, umorna je, vaj posve kasno! umorna ista osveta. —

Sve je, sve zagladjeno, preobilno zagladjeno ... davnjašnje krivice i pogrieške, potonje podlosti .... bijaše kazni za pokor čitavih viekovah, al je čoviek nezasitan u svojim osvetam. — Dosta sviriepi, nad umrtvljenim lešima nemate više prava, sad ih smrti miro posvećuje; jedan put prestanite; svu vam svoju krv dadoše, krv svojih zaručnicah, sinovah... posiedajte okolo njihovih trpezah, njihov kruv sa okrvavljenim rukama lomite, njihovo vino usnam primi-

čite, već ih razštrkane ili poubijane vidiste . . . jednoč dé prestanite. —

Reci mi, tužan piesniče, imaš li ti krivicah da ih izplatiš na zemlji, te se sam usudjuješ na takova grdna uobraženja?

Krivicah!! Da: ako je pievanje krivica, ako je strašivicam nepravedan ukor, ako je gnjev prema zlikovcima podlost, ako je sviriepstvo pograbiti s laži rugobno nakiće . . . tad braćo, imaću i ja krivicah.—

Vid je nju zaman tražio . . . .

I on je ubijao, ali je bolestne spasio, nevin porod poštedio. —

Tražio je posvuda, no utaman. Pri svakom ugledu ženske odieće srce mu je drćalo, krv se u obraze podizala . . . a prevaren, opet je bliedio. —

Barem da li je može još vidieti i spasti! — "Vaj dievojko, ti si kod crkvice pala! daklen majčino oružje nije promašilo! „

Al kuda ona posrče? Vidjaše se iz kuće u kuću preliećati, i svakog časa drugo oružje popadati. Licem blistajućim se u užasnom posmiehu, činjaše se da s' ona

pomladjuje pred tolikom smrti, da je opojena u onoj svojoj pobiedi. Nješto čudnovato poigravajući, kretaše nogama reko bi da plesat namierava, i u pijanstvu svog radovanja plesaše, i na usnama imadjaše pirnu piesmu svojega Mirka. . . . Dodje, vrati se, izčeznu; sad je Vid posvuda zaziva i k šestoj kući pospieši, niti je nadje. Nesretni ljubovnik sad za majkom tre- pti. —

A ko netrepti nad dnevima majke? —

Odvažno stupa preko praga sedmog doma. — Čuje oružja zveku, oružja dvoborećeg se očajanim načinom, i napred ulazi . . .

Pred njim se raztvara dugačak red sobah muklih i usamljenih . . . . U dnu dna upaža, pri svietlosti jedne u zemlju udarene luči, dvie žene jarostno se s handjarima boreće.

Ledena ga jeza užasa spopade . . . . te koraca preko ležećih leševah . . . .

Bliesak se handjarah ugasi; ploštice se zatupljene u dviema prsima sakrivaju. —

Grdne zločinstva korice!! —

Jedna s drugom u koštac uhvaćene, strovaljuju se obe one; Vid do njih stiže, sa svom ih snagom razdvoji, otrže . . . . ciedeće se haljine poznava . . . . okrvavljena lica . . . . “ Andjo! Mati! „

— Ti li Vide! . . . .

— Nesretnice, jeda li ranjene!! —

Glasu nevolje, najžežći mu jauk udieli; nečuo Bog izvansebno potvaranje, koje krajnja jarost u krajnjem bolu izdava. — Čuje se njeko stupanje; bajna svietlost prodire u mrtvačko miesto, tamo uliću rodjaci uznemireni zbog Vidova okasnjenja. — Pri biednom ugledu užasnuti na se udaraju . . . .

Na tlevu leže pružene žene; obilat mlaz krvi izbija iz ranjenih prsih; još starica proklinje, i mrke izvaljene oči gnjevno u Andjino bliedilo upire, a skamenjena Andja pri Vidovoj tugi, umirućim ga očima obožava . . . . i moli.

— U ovom posljednjem času života nevredjaj me, nemilostna ženo, to ni Bog neće; kao što nehtijaše toliko žestoko zvierinstvo osvete, i . . . sad nas kazni. Bilo je sudjeno; ja sam jednoč od tvoje ruke pasti morala, ... moj me je Andjeo hranitelj kod crkvice zaštitio u onoj znatnoj noći, kadno htiedoh tajnu duše očitovati, ... morala si me prije saslušati . . . . a potom ubiti.

— Tajnu li, dievojko, reče? Jeda li ti Vukov porod njesi?

— Na Bokežkim obalama ugledala sam tužnu svietlost; pak me ujagmi taj što si ga imenovala, i roditelje mi ubi; bez da ikad išta znadoh ja sam odrasla; jedna mi umiruća žena odkri prošlost, avaj to kasno bijaše!! Ipak mi prepoviedi o tebi . . . Vidu . . . Isto nam željezo umrtvi otceve . . . uviek se ljubiti i skupa

se osvetiti . . . . namiera mi bijaše; ovo ti u crkvici htiedo kazati, a ona mi je to prepriečila. — Al naša osveta nije za to promašila . . . —

Izumirući glas ugasnjivaše, te pogledima dade znak da se oboje približe.

Utišana mati jedva jedvičnim vučenjem uz podporu mladića pristupi bliže k nježnoj smrću-borećoj se dievojci, a ova polagaško nastavljaše: — Al osveta nije za to ipak promašila, jerbo sam se ja utvarala i čutala pred ubojicama, i očekivala sam predoćutjeni čas napadaja. Ja ista bijah štono pridienuh oganj Vukovoj kući, da razsvietlim tmine udesne vama u pogibi; ja bijah ona koja neprimiećena udesnim kapljam poškropih nezgodno čuvane sa prahom sudove, i kriepost mu vatronosnu zaguših. — Udes borbe ovako sam riešila, a tad u podpunoći prikrivene radosti dodjoh ovamo da vas oboje zastanem, al ovdie ona me zateče . . . râni.

— Spopavši čelik od jednog već ubijenog, ja sam se branila, al željezo poleti u njezine grudi . . . vieruj nehtiedoh . . . Vidova mati, ti si mi amanet bila, ja nehtiedoh . . . . oprosti. — Za uviek me, Vide, ljubi . . . i ja pak, te koliko! . . . K Dobroti mojoj sidji, dva ćeš mila groba vidieti; miesto ih mene pocieluj, i moli . . . i ja bi htiela moliti, al me ti od neba odvlačiš . . . . a od čega me nebi ti odvuko, o prekomierno ljubljeni!! . . . — Savladana više nego li ljudskim naporom, s oborenim umirućim očima, bez

riečice pružaše drhtajuće mišce. — Dùg, najkrajnji očajani zagrljaj stište ono troje nesretnih sad u jednu ljubav savezanih . . . . te pri posljednijem poljubcu s krvlju život ostavi Andja.

Sveštenik, sveštenik! vika je svrvljivajućeg se svieta. —

Na viest nečuvena pokolja, vaj kasno pritiče iz udaljene samote častni osamdesetogodišnji Kaludjer. S Krstom u visu, sve biedne domove proteče, a najposlje dopri do onog gdie sad Stefania izdiše. —

I ona u smrtnom času razžalošćena svoju žestoku dušu izpušća. —

Mrkim pogledom oštrih zienicah, namrgodjenim modrikastim čelom, izumršim usnama, promuklim, neprekidnim i dugačkim stenjanjem, izkazivaše tajno osiećanje radosti zbog vidjenih pobiedah; neizrečen bol što ih odmah . . . odmah pri prvom okušaju ostaviti mora; gnjevljivo ogorčenje prema toli nabrzoj smrti; želju da opet vidi Mirka, onog ljubljenog Mirka . . . . težku muku, težku materinsku muku za ostajućim sinom. — I u takovoj čudnovatoj neizrečenoj smiesi mučenja, jarosti, radosti i ljubavi, Bog joj na pamet pade, kojeg je ona tako snažno obožavala u ono malo svojih srećnih godinah, a potom odavna već zanemarila . . . . A pri

tom užas što mora prikazati se pred viečiti gnjev sa ubojičkim značima! . . . želja gotove, gromovite i iste duhove uništujuće smrti . . . .

Pritiska k njedru svog preljubljenog sina: — O čedo moje, živi na slavu tvojeg imena . . . drugu ti na zemlji majku ostavljam, ljubeznu Slaviju, bori se . . . i prekonačina nemrzi; ja sam prem mnogo mrzila i toliko, da otvrdlo srce neosieća najveće žalosti što te ostavljam . . . Mojem sviriepom hotjenju koim sam tvoju mladost ukrotila, koim sam razpudila nevini osmieh ove dragašne . . . . . sad već mrtve . . . . . . Vide moj oprosti . . . — Meni se neprividja, svešténik jedan k nama dolazi; oh ja sam raj malo prije stekla u mojim naplaćenim sržbama . . . . . , i isti bi mi raj još i sada neradostniji došao . . . . Tamo se svi ljube, posve ljube . . . a ja te sine, ostavljam! Proganjaj ogranke podlog poroda . . . željezo tvoje nek opočine u najposljednjeg probijenim grudima . . . . od radosti ću plamtiti s . . . Mirkom . . . a . . . gdie? — Te se previ, izpravi se i opet pade, na Andjine prsi oborivši glavu. Umršoj dievojci iz pretisnutih ranah poteče krvavi mlaz, koi iz njedarah izbijajući, plutajući jédan cviet iznese . . . a to bijaše onaj Srbski cviet što ga je nesretnica pored srca držala . . . Biedne ljubavi!!

Kao izvan sebe uprtim očima gledaše momak ukoćena tiela; sabrane u duši imadjaše on sve muke umorenih ženah; s njima skupa smrtnu borbu izdržavši .... za malo osta da i neumre s njima! .... Težko mu bi što se sad sebi pribrao bijaše, Andjin cvietak uze, iztrže handjar, jedan pram kose dievojci a drugi majci odreza, i pobieže ...

Na pragu se s Kaludjerom sukobi; strano očajanje lica odkri siedoglavom starcu grdnu namieru. — Obezruža mu desnicu, te uznesenim glasom, Krst mu pokazujući:

— Ovem se - reče - sinu žene pokloni; on nije u muci očajao; on ti ljubovni melem utiehe pripravlja u svojoj svetoj vieri; — te primakavši k njedru nevoljnog mladića, k sebi ga pritisnu, i potok mu suzah poteče niz dugačku bradu tresuću se usljed molećih se usnah.

Svud u naokolo bezbrojna množina obaraše ražžaljene poglede zbog pokreta ljubavi. —

Gusti snieg kija, obustavljajući dalji požar; jutarnjem sviećanju raztvaraju se obzoria; iz daleka se

čuje veselo slavljenje mnogih zvonah, pozivajućih Krstov narod k svečanim oltarima, na kojima se danas sveta Božićna Liturgija uzklicava. — Od Mirkovi kućah tanak se oblak podiže. Krv padnuvših teče put nebesah, pred visoki Božji gnjev pristupa.

— Slavoslovlja i kadila ponaglite iz hramovah; onaj zlokobni oblak neka sam nedodje do nebeskih siedalištah. — Neka Bog molitvama ublažen poštedi od zemlje zaslužene jade. —

Iztekoše godine; Mirkova kuća iz ruševinah niče. — Zaman se vrti u naokolo usamljenih dvorištah mrki porod umršeg Vuka; zaman u pustošnom domu njegova pretnja jekti. Udaljen je, posve udaljen onaj što ga tražiš, niti ga puška sastiže. —

Slavnu zastavu on stiska, k slavnim ratovima obadajući konja, ište od smrti junački vienac. — Neima šatora, koi bi ga ležeća zaklanjáo; neima vierenice, koja bi mu borbeni znoj otrla. Ljubi vieru, svoju domovinu, i oružje; oh posve oružje, jerbo je svakom nadieo po jedno milo ime, a najsvietlijem ime Andjino.

Vi Vukovi sinovi, porazbacajte žaolstne krvave

odieće; veliki ratoborac neće se nikad već k rodnim brdima povratiti. — Vid, osiedjeli junak, na borištu će život završiti, medju četama, u šančevima. . . . . gdieno jednoč Karagjorgjeva duša i mač sievnuše jednim ciglim božanstvenim blieskom! Ili će možda s ledenih Durmitorskih vrhovah, podražavajući Momčilovoj gromovitosti poleta i mača, siedeći na krilatu konju, grunuti kano ti Arhandjelj hićen na polkove dušmanske čeljadi, nositelj svietlosti i pobiede. —

Ali kad će se medju onima sviriepima tolika nesvladana žedj porazah ugušiti, pri poviedanju kojih i misao trepti, i u ognju žarkih suglasjah iztimlju prsti krvavu kaplju na neoskvrnjenu arfu: avaj udesne slutnje poletu budućih skladanjah?

Čuj me strogi Kaludjere: onaj zrak, koj Golgotska muka razprostire kudgod noga oduševljena grumena pomiče bludeći korak, živahno i tvojim brdima neumrlom nadom sjaje. Svečanim glasom pozivaj k onoj svetoj svietlosti protivne duhove, te će pred visokim okrštenjem pasti žestoki gnjevovi i razlog krvi. — Grmi, strogi Kaludjere, s tvojeg tajnstvenog ol-

tara sladko slovo oproštenja, i sveto drvo, viečiti znak spašenog praha, posadi izmedju mržnjah i mržnjah, da ono bude zloudesno pogledu ubojice, i zaštita grudima u pogibelj. —

Samo ćeš tad, Crnogorska mati, pouzdano doći k veležudjenim kolievkama da podaješ tihu čašu života; radostnija ćeš tvoju mirovnu piesmu nevinim usnama izručivati; vitežko oružje odraslog poroda imati će ponosit junački cilj, i na sunčanim zracima slavnim će blieskom sievati. — Dé neka osvane dan, da udesna golubica doleti iznad onih vrhovah, te zlokobne ptice viestnice grabeža i plača raztieravši, na njima viečito siedne kano usamljena kraljica. — Napokon neka se osmiene ublažena priroda veselim proljećem golim stranama one strahovite planine, te neka dostojna postane snažne Slavije, kao što je kob k budućnosti poziva.

Primietbe k šestoj piesmi.

---

1) Spliet je zbog svoje trgovine grad koi najvećma u Dalmaciji cvieta.

2) Korčula, od latinskog *Corcyra Nigra*.

3) Dubrovnik, starinski *Epidaurus*, ponosan zbog svoje slavne poviestnice.

4) Odnosi se na Ivana Gundulića Osmanova pievaoca.

5) Dvie Arbanaske obale, što razstavljaju Dalmaciju od Jonskih Otokah, geografično pripadaju Crnoj Gori. Ovdie Jadransko more gubi svoje ime, sastavljajući se s Jonskim, a potom s Egejskim.

6) Razumieva se Vladika Petar II, koi je zakopan po njegovoj istoj naredbi na vrh Lovćena.

Tiskom Braće Battara u Zadru izašle su sljedeće Knjige

ALFABETTO civile, pratico e ragionato della madre lingua slava a notizia e ad uso della gioventù dalmata, 1837. . . Fio. —:35

BARIĆ. Cvit Razlika Mirisa Duhovnoga, 2 svezka, 1851 . . « 3:15

BABUKIĆ Viekoslavo, Grammatica illirica, 3.za ediz. 1860 . « —:35

CANTI (dei) POPOLARI illirici, Discorso detto da Adamo Mickievich nel collegio di Francia a Parigi e tradotto da Orsatto Pozza, con un appendice dei testi illirici citati dall' Autore, in 16.mo 1860. . . . . « 1:20

HEKTOROVIĆ, Ribanje, i ribarsko prigovaranje, 1846 . . « 1:23

IZPITANJA Sverhu sveti Redova i Sakramenta u obćem, izvadjena iz više Knjiga od Fra Mije Dragičevića, 1800 . . « 1:23

KAČIĆ. Korabljica pisma svetoga i svih vikovah svita dogadjajih poglavitih u dva poglavja razdiljena, 1858 . . . . . « 1:58

KAČIĆA ANDRIE; Razgovor ugodni naroda Slovinskoga, u komu se ukazuje početak i sverha Kraljah slovinskih, koji vikovah vladaše svim slovinskim deržavam, s' različitim pismam od Kraljah, Banah, i slovinskih vitezovah, i sa životopisom Spisatelja, 1852 . . . . « 2:80

KAKO se služi Sveta Misa staroslovenski ilatinski, pokorni Psalmi, Pisma na čast prislavnoga Tila Isusova, i litanje B. D. Marie i Svih Svetih, slovenskim jezikom, 1861 . . « —: 8

LJUBIĆ ŠIME, Narodni Običaji kod Vlahah u Dalmacij, 1846. « 1:25

OFICIJ Velike Nedilje illirskim jezikom po Rimskom Misalu i Časoslovu s dodatkom Oficia za Mertve, Juternjah na Božić i Vodokerstje, i raznih pobožnih molitavah, 1853 . . « 1:23

O NASLIDOVANJU Isukersta, Knjige četiri Tome iz Kempis. Prevod O. B. Kašića. Pristalo izdanje llpim prilikam urešeno, 1834 « —:88

RAZMIŠLJAJTE ova dobro Otca Bartula Baudrand Družbe Isusove. Prinešenje u slovinski jezik s' dodatkom molitavah, 1854 « —:21

STARČEVIĆ ŠIME. Homelie iliti Tumačenje s' Evangjelja za sve Nedilje od Došaštja Gospodinova do poslienje Nedilje po Duhovi, 2 svezka, 1840 . . . . « 2:45

ŠUTINA JERKO. Zabavno štivenje u hervatskom jeziku za mladež Dalmatinsku, 1851 . . . . « —:88

TOMASEO. Iskrice, drugo popravljeno izdanje s' predgovorom, 1849 « —:26

VOCABOLI DI PRIMA NECESSITÀ e dialoghi famigliari, in italiano ed illirico, nuova edizione in 16 mo 1855 . . . « —:70

VRIME Sveto Uloženo prid Prisvetim Sakramentom, oli bogoljubne požude pram istomu Sakramentu . . . . . . « —:10

ZAMETCI OGLEDALA, za Knjige priprosto domaće misnika Ivana Vicentini-a prevod Stipana Ivičevića Dalmatinca, 1854 . « —:35

ZORA DALMATINSKA. God. 1, 2, 3, 4, 5, 6, in 4.to 1844-19 « 21:—

ZORČIĆA ANTE. Vila Dalmatinska oliti različne piesme, 1852 . « —:52

